

Encycl. O.

52.

114.

STAMPFEL-FÉLE
ANYOS ZSEB-KÖNYVTÁR.

137.

Pataki Simon

Kereskedelmi földrajz

Ára 60 fill. • 30 kr.

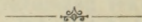
POZSONY-BUDAPEST
KIADJA
STAMPFEL K.

RECEIVED
JULY 10 1895
KÖNYV-
TÁRSASÁG

STAMPFEL-FÉLE
TUDOMÁNYOS ZSEB-KÖNYVTÁR.

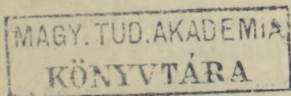
— 137. —

KERESKEDELMI FÖLDRAJZ.

IRTA

PATAKI SIMON,
ÁLL. FELSŐ KERESKEDELMI ISKOLAI TANÁR.

POZSONY. — BUDAPEST.

STAMPFEL KÁROLY KIADÁSA.

1903

Kis kereskedelmi könyvtár

a Stampfel-féle Tudományos zsebkönyvtárból.

Minden füzet külön kapható, minden egyes szám ára 60 fillér.

17. **Kereskedelem története.** Irta *Dr. Stirling Sándor.*
21. **Nemzetközi jog.** Irta *Dr. Gratz Gusztáv.*
27—30. **Árúisme Lexikon.** Irta *Dr. Koós Gábor.*
54. **Levelező-gyorsírás.** Irta *Bódogh János.*
65. **Vita-gyorsírás.** Irta *Bódogh János.*
66. **A magyar váltójog.** Irta *Dr. Berényi Pál.*
77. **Szervetlen kémia.** Irta *Schwicker Alfréd.*
82. **Árúüzleti szokások.** Irta *Dr. Matavovszky Béla.*
84. **Kereskedelmi jog.** Irta *Dr. Berényi Pál.*
93. **Szerves kémia.** Irta *Schwicker Alfréd.*
103. **Banktechnika.** Irta *Juhász Kálmán.*
104. **Kereskedelmi isme.** Irta *Dr. Berényi Pál.*
133. **Magyar közjog.** Irta *Dr. Balogh Arthur.*
137. **Kereskedelmi földrajz.** Irta *Pataki Simon.*

Követni fogják:

**Kereskedelmi számtan. — Könyvviteltan. —
Nemzetgazdaságtan, stb.**

Azonkívül a fenti kiadónál megjelentek:

Árúisme és technológia. Irta *Dr. Asbóth Sándor.*
Ára 4 korona.

Földrajzi és statisztikai zsebatlasz. Kiadta *Hickmann A. és Péter J.* Ára 5 korona.

Kereskedelmi isme. Irta *Jónás János.* Ára 2 kor.

Kereskedelmi levelezés. I., II., III. rész. Irta *Jónás János.* (Leszállított ár). Ára 5 korona
60 fillér.

Nemzetgazdaságtan. Irta *Dr. Pisztóry Mór.*

Ára 5 korona 60 fillér.

Pénz és Valuta. Irta *Havas Miksa.* Ára 2 korona.

Szervetlen kémia. Irta *Dr. Asbóth Sándor.*

Ára 2 korona.

Szerves kémia. Irta *Dr. Asbóth Sándor.*

Ára 2 korona.

Kereskedelmi földrajz.

A földrajz azon ágát, mely a Földet, ennek összes természeti viszonyait, terményeit és az emberiséget oly szempontból írja le, hogy ezeknek milyen a közgazdasági szerepük, kereskedelmi földrajznak nevezzük.

Ezen szempont figyelembe vételével lássuk első sorban a mi hazánkat.

Magyarország fekvése.

Magyarország független királyság, melynek koronás királya a nemzettel együttesen alkotja a törvényeket. Területe 322 ezer km.², 19 millió lakossal.

Európa délkeleti részén, a Duna középső folyásának mindkét partján terül el, még pedig a Kárpátok hegységétől az Adriai-tengerig. Az ország természetes határoktól körített területen fekszik, melynek középpontján épült a főváros. Innen kormányoztatik az ország, melynek előnyeit egyenlően élvezzi az ország minden lakója, miért is hazánk lakosai között az összetartozandóság érzése sokkal inkább van kifejlődve, mint más, kedvezőtlenebb alakkal bíró országban.

Természetes határai: éjszakon, keleten és részben délen a Kárpátok hegysége, mely kereskedelmi szempontból nem gátolja az érintkezést a szomszédos népekkel, mivel kellő számú és eléggé járható hágókkal bír; további természetes határai még délen: a Duna, a Száva és az Adriai-tenger. Az ország nyugat felé nyitva van, csak a Lajta és a Morva jelölik rövid útvonalon a természetes határt.

Éghajlati szempontból az ország fekvése szintén kedvezőnek mondható, mert egyenlő távolságban fekszik az Egyenlítőtől és az Éjszaki sarktól, miért is időjárása a szó teljes értelmében mérsékelt.

A nemzetközi kereskedelem céljaira van egy hatalmas folyama, a Duna, mely az országot a közepén szeli.

A világkereskedelem céljaira szolgál az Adriai-tenger.

Hátrányos az ország kereskedelmére, hogy úgy az északi, mint a keleti és déli határon lakó népek hasonlóan őstermeléssel foglalkoznak, tehát inkább concurrensaik mint fogyasztóink; továbbá, hogy a Duna a concurrensállamok felé az Atlanti-oczeán egyik legtávolabban fekvő öblözetébe ömlik; végre, hogy a nyugati nagyobb fogyasztó népekkel csak Ausztria és Németország közvetítésével érintkezhetünk.

Függőleges tagoltság.

Az ország közepén a Dunától és a Kárpátoktól határolva a Nagy-Alföld terül el. Nagyságra nézve akkora a Nagy-Alföld mint az ország területének harmadrésze. Alakja szabálytalan ötszög és a Tisza osztja két egyenlőtlen részre. Ugyancsak a Tisza mutatja, hogy a Nagy-Alföld északról délre lejtősödik, továbbá, hogy ezen lejtősödés igen csekély. A Tisza jobbpartján elterülő része a Nagy-Alföldnek vízben igen szegény, míg a balparti nagyobb része vízben gazdag. A Nagy-Alföld felszíne nem mindenütt egyenlő, mert a Duna és Tisza közötti vidék jóval magasabb fekvésű földhát, melyet a Cserhát-hegység végső kiágazásai, a Telecskai-dombok és a Tisza torkolatánál kiemelkedő Titeli-főnsík tesznek változatossá. A Nagy-Alföld másik nagyobb részén találjuk a homokos és mocsaras Nyírséget, a Kőrösök mentén elterülő Sárrétet és az Al-Duna közelében a Deliblati homokpusztaságot.

A Nagy-Alföld talaja igen termékeny. Itt terem a híres magyar buza, melyből igen sokat szállítunk a külföldre. A Nagy-Alföldön laknak legsűrűbben a magyarok.

Az ország nyugati határán találjuk a Kis-Alföldet, mely területre nézve jóval kisebb a Nagy-Alföldnél. Ezt meg a Duna osztja két részre. Terményekben szintén gazdag, de mert közelebb fekszik a nyugati fogyasztó államokhoz, bizonyos tekintetben még nagyobb jelentősége van, mint a Nagy-Alföldnek.

Jelentékenyebb síkságok még a Dráva melléke, a Száva melléke és az Olt melléke az u. n. Bárczáság.

Magyarország hegyei két hegrendszer-

hez tartoznak. Mindazon hegyek, melyek a Duna balpartján emelkednek, a Kárpátok-hegységéhez; azok pedig, melyek a jobb partján emelkednek, az Alpok-hegységéhez számítatnak.

A Kárpátok.

A Kárpátok-hegységét három részre osztjuk. A Dunától egész a Tarcza és Hernád horpadásáig elterülő részt Éjszak-nyugati Kárpátoknak, a nevezett horpadástól a Tisza forrásvidékéig tartó részt Éjszak-keleti Kárpátoknak, végre a Tisza forrásvidékétől egészen az Al-Dunáig lenyúló részt Délkeleti Kárpátoknak nevezzük.

Az Éjszak-keleti Kárpátokhoz a következő hegy-lánczok tartoznak:

a) a Kis-Kárpátok, a Morva és Vág folyók között. Ezek éjszaki folytatása a Magyar-Morva-határhegység, a Beszkidek és a Babiagura,

b) a Kis-Fátra, a Vág és Nyitra között,

c) a Nagy-Fátra, a Nyitra és Garam között,

d) az Osztrószki-Vepur vagy Magyar-Érczhegység, a Garam és Ipoly között,

e) a Mátra, Cserhát és Bükk az Ipoly és Sajó között,

f) a Szepes-Gömöri-Érczhegység a Sajó és Hernád között,

g) az Alacsony-Tátra, a Garam, a Vág és a Túrócz között. Jelentékenyebb csúcsai a Királyhegy (1943 m.) és a Gyömbér (2045 m.),

h) a Magas-Tátra, a Vág, az Árva és a Poprád között. Természeti szépségben igen gazdag. A tengerszemek, közöttük a Csorbai-tó, a Nagy Halastó, a Poprádi-tó, továbbá a remek Tarpataki-vízesés; a Szepes-Bélai nagy barlang mind csak növelik a csodás kiemelkedésű csúcsok érdekességét.

Itt emelkedik hazánk legmagasabb csúcsa, a Ferencz József-csúcs (Gerlachfalvi) 2660 m. Megemlítenünk továbbá a Lomniczi-csúcs (2643 m.), a Jégvölgyi-csúcs (2630 m.), a Kriván (2350 m.)

Az Éjszak-nyugati Kárpátokban találjuk a következő hágókat, melyek legnagyobb részén vasut megy keresztül:

1. a Dévényi

3. a Miavai

2. a Kutti-Lundenburgi

4. a Szokolczai

5. a Holics-Gödingi

7. a Jablunkai

6. a Vlárái

8. a Csacza-Zwardoni.

Az Éjszak-keleti Kárpátok részei:

a) az Erdős-Kárpátok, az ország határán. Ezek dél-keleti szakaszát Máramarosi-havasoknak nevezik,

b) a Vihorlát-Gutini-hegység, az előbbivel párhuzamosan halad,

c) az Eperjes-Tokaji-hegység, a Hernáddal párhuzamosan. Éjszaki részét Sóvári-hegyeknek, a délit Hegyaljának nevezik.

Hazánk ezen része különösen fában és sóban gazdag. Helyenként vasat és szenet is találnak. Vörösvágás közelében nemes opált bányásznak. Természeti szépségei közül a Ránki időszakos forrás említendő.

A hágók a következők:

1. az Orlói

5. az Uzsoki

2. a Zbóroi

6. a Vereckei v. Beszkid-

3. a Duklai

Lavocznei

4. a Vidrányi v. Mező-

7. a Kőrösmezei.

Laborczi

Az Orlói, a Vidrányi, a Vereckei és a Kőrösmezei hágókon vasut megy keresztül.

A Délkeleti Kárpátok részei:

a) az Éjszaki-határhegység vagy Radnai-havasok,

b) a Keleti-határhegység v. Csiki-havasok. Ennek éjszaki részét Gyergyói-havasoknak hívják,

c) a Hargita, melynek éjszaki részén emelkednek a Görgényi-havasok,

d) a Déli-határhegység v. Erdélyi-havasok. Ennek egyes szakaszaiban igen magas csúcsok emelkednek. Ilyenek: a Bucses (2508 m.), a Negói (2586 m.), a Szurul (2288 m.), a Steflistye (2251 m.) és a Retyezát (2477 m.),

e) a Krassó-Szörényi-hegység, mely vasban és fekete szénben bővelkedik. Jelentékeny csúcsa a Szemenik (1447 m.), melynek lejtőin a Temes, Berzava, Karas, Nera és Cserna folyók forrásai fakadnak.

f) az Erdélyi-Érczhegység. Ezen aranyban és ezüstben gazdag hegység a Maros és Fehér-Körös között terül el,

g) a Bihar-hegység, mely a Fehér- és Sebes-Kőrös között terül el. Keleten hozzá csatlakoznak a Gyalui-havasok. Természeti szépségekben alig van gazdagabb vidéke hazánknak. Ezek közül a Szkerisorai-jégbarlang, a Dagadó-forrás mint kiválóbbak érdemelnek említést,

h) a Meszes-hegység, a Sebes-Kőrös és Szamos között,

i) a Réz-hegység, mely a Sebes-Kőrös mentén a Nagy-Alföld felé lejtősödik.

Azon ponton, hol a három utóbb említett hegység találkozik, van a gyönyörű Királyhágó nevű átjáró, melyen keresztül a Budapest-Predeáli vasut eléri a Délkeleti-Felföldet.

A Délkeleti-Felföldet minden irányban hegységek határolják, tehát természetes határok választják el az anyaországtól, miből könnyen kimagyarázható, hogy ezen terület századokon keresztül Erdélyország néven önálló fejedelemség volt. Természetes útai azonban majdnem kivétel nélkül a Nagy-Alföld felé vezetnek, midőn tehát a fejedelemség megszűnt, az egész felföldet Magyarországhoz csatolták.

A határhegységek hágói a következők:

1. a Borgói	6. a Tömösi
2. a Tölgyesi	7. a Töröcsvári
3. a Gyimesi	8. a Vöröstoronyi
4. az Ojtozi	9. a Vulkáni
5. a Bodzai	10. az Orsovai.

A Gyimesi-, Tömösi-, Vöröstoronyi- és Orsovai átjárókon vasut visz keresztül.

Az Alpok.

Mindazon hegységek, melyek a Duna jobbpartján emelkednek, az Alpok hegyrendszeréhez tartoznak.

I. A Duna és Dráva között találjuk:

1. az osztrák határon; a) a Lajta-hegységet, a) a Rozália-hegységet és a Németujvári hegységet.

2. A Balaton vidékén; a) Bakony-hegységet. Ennek több külön álló csúcsa mindmennyi kialudt vulkán. Ilyen csúcsok: a Badacsony, Tátika, Csobáncz, Szigliget és a Somló; c) a Vértes-hegység, melyet a moóri horpadás választ el a Bakonytól; d) a

Pilis-Gerecse-hegység, melyhez a Budai-hegyek is tartoznak.

3. A Duna és Dráva összefolyásának közelében emelkedik a Mecsek-hegység, mely szintén gazdag fekete szénben.

II. A Dráva és Száva között emelkedik:

1. az osztrák határon; az Uszkoki-hegység.

2. a vidék belsejében: a) az Ivancsicza-hegység, b) a Sljeme-hegység, c) a Kalnik-hegység, d) a Bílo-hegység, e) a Papuk-hegység.

3. a többi hegységtől elkülönítve: a Vrdnik vagy Fruskagora-hegységet találjuk.

III. A Száva és az Adriai-tenger között emelkedik:

a) a Nagy-Kapela, b) a Kis-Kapela és c) a Velebit-hegy.

A Száva és a tenger között emelkedő hegységek Karszt jellegűek, azaz olyanok, melyek telve vannak barlangokkal, melyekben az itt fakadó vizek el-eltűnedeznek. Ilyen jellege van még a Szepes-Gömöri-hegységhez tartozó Tornai-hegyeknek, hol hazánk legnagyobb barlangja, az Aggteleki-barlang is található.

Magyarország vizei.

Valamikor három tenger mosta hazánk partjait, ma az Adriai-tengernek mintegy 150 km. hosszú partvonala tartozik Magyarországhoz.

Tavaink közül legnagyobb a Veszprém, Zala és Somogy vármegyék között elterülő Balaton, mely egész hosszában, tehát 121 km. hosszúságban hajózható. A Balaton vagy mint nevezni szokták a Magyar-tenger természeli jelenségei közé tartozik a háborgás és rianás. A Duna jobbparti vidékén terül el Moson és Sopron vármegyék között a Fertő-tó, mely nagy szárazságok alkalmával teljesen le szokott apadni; a Velencei-tó, Fehér vármegyében. A Nagy-Alföld szintén bővelkedik tavakban és ezeket ujabban haltenyésztésre használják fel. Ilyenek: a Palicsi-tó, Bács-Bodrog vármegyében; a Sós-tó a Nyírségen; a Gyopáros-tó Békés vármegyében és a Melenzei-tó Torontál vármegyében. A Kárpátok-hegy-

ségében terülnek el a tengerszemek. A Karszt-vidéken a Plitviczai-tavak. Hazánk folyói három tenger vízvidékéhez tartoznak. Az ország területét tekintve mintegy 300.000 km.² területről a vizek mind a Fekete-tengerbe szakadnak; a fenmaradt 22.000 km.² terület vizei részint a Keleti tengerbe, részint az Adriai-tengerbe torkolnak. A 300.000 km.² terület feléről közvetlenül a Duna viszi le a vizeket, míg a másik felének vizei a Tisza közvetítéseivel jutnak előbb a Dunába és onnan a Fekete-tengerbe.

I. A Fekete-tenger vízvidékéhez tartozó folyók:

A Duna. Európa ezen második leghosszabb folyama (2800 km.) a Badeni nagyhercezségben Donau-Eschingen közelében a Fekete-erdő lejtőin fakad. Folyása egész Regensburgig északkeleti, onnan Váczig dél-keleti irányú. Váctól többször változtatja irányát, míg végre hármás ágban (Kilia, Szulina és Szt-György) a Fekete-tenger vizében eltűnik. Ulmtól kezdve hajózható. Passau városánál eléri Ausztriát és Dévénynél lép Magyarországra. Alig, hogy elérte hazánk területét, szorulatba (klisszura) jut, melyet a Kis-Kárpátok és a Lajtahegység alkotnak. A szorulatból kiérve a Kis-Alföldön folyik keresztül, hol három ágra oszolva a Csallóköz és Szigetköz nevű szigeteket alkotja. A szigetképzés folytán a Duna vize három mederbe jut, mi kereskedelmi szempontból igen hátrányos. A három ágból, a középső ágat, az u. n. Öreg-Dunát kotortatja az állam, hogy a hajózás ne akadályoztassék. A Kis-Alföld keleti szélén a három ág egyesül. A szenvedett vízvesztéséget is bősegesen pótolják az itt beömlő folyók és most már ismét egy mederben folyik a Duna tovább. Visegrádnál másodszor jut hazánk területén szorulatba, melyet a Cserhát-hegység és a Pilis-Gerecsei-hegység alkotnak. Vácnál folyása déli irányú lesz és ekkor a Nagy-Alföld határán folyik tovább. Itt alkotja a Szt. Endrei, Csepel-, Mohácsi- és Petres-szigeteket. A Duna ezen szakaszán, kis vízálláskor, a hajózás nagy akadályokba ütközik. A Dráva torkolatától a Duna ismét keletre folyik. A Tisza a folyás irányát délre tereli, a Száva pedig keletre. Báziásig a Duna állandóan a Nagy-Alföld határán folyik, innen

azonban hegységek között hömpölyög tova, míg végre Orsován túl elhagyja hazánkat. A Duna hazánkban 1033 km. hosszú utat tesz meg és csak 1898. okt. hó 1. óta hajózható egész hosszában. Ebben az időben fejezték be azon hatalmas munkálatokat, melyek a hajózás akadályait voltak hivatva eltüntetni. Már Széchényi gondolt az aldunai hajózási akadályok eltávolítására és Vásárhelyi Pál mérnök el is készítette a munkálatok tervét, de az ország anyagi viszonyai nem voltak olyanok, hogy a költségeket fedezni tudta volna, így az az egész ügy a jövő nemzedékre maradt. Valami maradandó munkát azonban mégis eszközöltek ebben az időben, mert a sziklába vésett gyönyörű műút elkészítésével, a szárazföldi közlekedést tették lehetővé. Az 1878. megtartott berlini kongresszus egyik határozatával megbízza Ausztria-Magyarországot, hogy az Al-Dunát szabályozza, de a halhatatlan emlékű Baross Gábor indítványára, a költséges munkálatok teljesítését, hazánk egyedül vállalta magára és azt a művelt világ elismerésével be is fejezte. Napjainkban a Duna 70 nap kivételével, az egész éven át hajózható. Évi forgalma mintegy 30 millió mm., melyből 16 millió mm. jut az Első cs. és kir. Dunagőzhajózási társaságra. A fenmaradt 14 millió mm a különböző hajósvállalatok között oszlik meg. A Dunán közlekedő hajósvállalatok közül felemlítendőek még a Magyar Folyam és Tengerhajózási Részvénytársaság, az Első Magyar Gőzhajós Társaság és a Délnémet Gőzhajós Társaság.

A Duna balparti mellékfolyói:

a Morva, mely az ország nyugati határán folyik és Dévény közelében ömlik a Dunába. Jelenleg csak nagy vízálláskor hajózható, de ha megvalósul azon terv, hogy az Oderával összekötik, akkor jövőre igen nagy lesz jelentősége;

a Vág, a Duna egyik leghosszabb mellékfolyója, két ágból, a Fekete- és Fehér-Vágból ered és Guttánál ömlik az u. n. Vág-Dunába. A Vág elbirná a hajókat, de roppant esése miatt (1 km.-re 1'5 m.) csak tulajok járnak rajta;

a Nyitra és ennek mellékvize a Zsitva Komáromnál ömlik a Dunába, folyton ingadozó vízállása miatt csak egyes ipari telepek használják fel vizét mint hajtóerőt. Hasonló célokat szolgál a

Garam és Ipoly.

Az Ipoly torkolatától a Tisza torkolatáig a Duna balpartján egyetlen folyóval sem bővül. A Tisza torkolatán túl veszi fel Pancsova közelében a Temes folyót, mely torkolata közelében 3 km.-nyire hajózható.

Báziásnál veszi fel a Karas és Nera folyókat, végre Orsovánál a rohanó Csernát.

A Duna jobbparti mellékfolyói:

a Lajta, mely rövid útvonalon az ország határát jelöli és Moson közelében ömlik a Dunába;

a Rábcza, melyet a Hanság nevű mocsár lecsapolására használnak;

a Rába, mely útjában a Marczal vizét veszi fel. Ha szabályoznák, úgy a hajókat is elbirná. Jelenleg csak tutajok járnak rajta.

A Sió, mely a Balaton vizét vezeti le a Dunába, egész hosszában elbirja (155 km.) a kisebb hajókat. Utjában felveszi a Kapos és a csatornázott Sár víz folyót

A Dráva, osztrák területről jön hozzánk és miután Légrádnál a Mura folyót felvette, egész torkolatáig (229 km.) a gőzhajókat is elbirja.

A Száva szintén Ausztriából jön hazánk területére és hosszú útvonalon annak déli határát is jelöli. Sziszektól, hol a Kulpa folyóval bővül, egész torkolatáig, azaz Zimonyig (604 km.) hajózható. Maga a Kulpa is elbirja Károlyvárostól a torkolatáig a kisebb hajókat.

A Tisza, a Duna leghosszabb mellékfolyója (1375 km.) a Máramarosi-havasokban a Fekete- és Fehér-Tisza nevű ágakból ered. Csapig folyása éjszak-nyugati, innen Szolnokig dél-nyugati, honnan torkolatáig, azaz Szalánkeménig déli irányú. A Nagy-Alföldet, tehát az ország legtermékenyebb vidékét a közepén szeli, miért is kereskedelmi jelentősége igen nagy. Szolnoktól minden évszakban hajózható, de nagy vízállások alkalmával a hajók egész Tokajig is feljárnak rajta. A hajózásra nézve igen előnyös, hogy folyása nem sebes. Kereskedelmi jelentőségét csak azon körülmény csökkenti, hogy egy irányban folyik a Dunával. Azelőtt nagy áradásaival roppant károkat okozott, sőt 1879-ben Szegedet, az ország második városát is romba döntötte. A Tiszán u. a. hajósvállalatok közlekednek mint

a Dunán. Forgalma körülbelül a Dunai forgalom $\frac{1}{5}$ -részének megfelelő (6 millió mm.). A Tisza nagy áradásait azon körülménynek kell betudni, hogy az Alföldre érve, folyása azonnal megcsendesedik és a magával hordott iszappal saját medrét tölti be. Szabályozását már Mária Terézia idejében megkezdtek, de komolyabban csak Széchenyi István gondolt a szabályozásra és nagyhírű munkatársa Vásárhelyi Pál el is készítette a tervet, a közbejött szabadságharcz azonban lehetetlenné tette a kivittelt. Később Paleocapa olasz mérnök tervei szerint eszközölték a szabályozást, ki elfeledte számításba venni, hogy a Tisza mily roppant területről vezeti le vizeket. Ez u. i. szűk mederbe szorította a Tiszát és ily módon akarta megakadályozni a kiáradásokat. A terv azonban nem sikerült, mert a tavaszi nagy víztömeg nem találván helyet a mederben, hol itt, hol meg amott törte keresztül a gátat, és tette tönkre a gazdálkodókat, kik a töltésekben bízva, művelés alá vették a réteket. Csak midőn Szeged is áldozatul esett a helytelen szabályozásnak, gondoltak komolyan a Tisza szabályozásnál elkövetett hibák kijavítására. Ekkor Vásárhelyi terveit hajtották végre, illetve átvágásokkal gyorsították a vízfolyását és megfelelő árterekkel helyet hagytak a tavaszi áradat lefolyásának. Ma már ezen munkálatok be vannak fejezve és a gazda nyugodtan szánthatja az Alföld termékeny talaját. A szabályozás következtében mintegy 15 000 km² művelhető területtel gazdagodott az ország.

A Tisza balparti mellékfolyói:

a Visó, az Iza és a Túr, melyeknek alig van kereskedelmi jelentőségük;

a Szamos a Délkeleti-Felföldön a Kis- és Nagy-Szamos összefolyásából támad és Vásáros-Naménynál szakad a Tiszába. Rajta sok fát és konyhasót szállítanak. Alsó folyása közelében terül el az Ecsedi-láp;

a Kraszna szintén Vásáros-Naménynál ömlik a Tiszába;

a Kőrös, mely a Fehér-, Fekete- és Sebes-Kőrös összefolyásából támad Csongrád átellenében ömlik a Tiszába. Gyomától kezdve 127 km. hosszúságban a hajókat is elbirja;

a Maros, a Tisza legnagyobb mellékfolyója, a Csiki-havasokban ered. Utjának legnagyobb részét hegyes vidékeken folytatja és csak Aradnál ér az Alföldre, honnan kezdve egész Szegedig 118 km. hosszúságban hajózható. Mellékvizei: a Kis- és Nagy-Küküllő, a Sebes-patak, a Sztrigy és az Aranyos;

a Béga Perlasznál ömlik a Tiszába és Temesvártól kezdve, honnan medrét csatornázták, egész a torkolatáig 115 km. hosszúságban hajózható.

A Tisza jobbparti mellékfolyói:

a Taracz, Talabor, Nagy-Ág és Borsova csak a talpak szállítására használhatók;

a Bodrog, mely a Latorcza, Ung, Latorcza, Ondova és Topolya összefolyásából keletkezik. Tokajnál ömlik a Tiszába. Sárospataktól kezdve 30 km. hosszúságban hajózható;

a Sajó útjában felveszi a Tarcza vizével bővült Hernádot, a Bodvát és Rimát;

az Eger és végre a Tápió, Galga és Tarnával bővült Zagyva jelentéktelen folyók szakadnak még a Tiszába. A Zagyvát Szolnoknál veszi fel a Tisza, honnan egészen a torkolatig egyetlen mellékfolyóval sem bővül.

A Keleti-tenger vízvidékéhez tartozik:

A Dunajecz és ennek mellékfolyója a Poprád. Az Adriai-tengerbe szakad a Fiumára v. Recsina és még néhány búvópatak.

Csatornákban igen szegény hazánk. A már említett Béga-csatornán kívül még a Ferencz-csatorna hajózható 235 km hosszúságban. Rajta a „Ferencz-csatorna Gőzhajós r. t.” hajói közlekednek és Bezdán és Ó-Becse között köti össze a Dunát a Tiszával. Most tervezik a Budapest és Csongrád közötti csatornát, melynek tagadhatatlanul igen fontos közgazdasági jelentősége lesz, ha egyszer elkészül. Arra is gondolnak, hogy a Dunát az Adriai-tengerrel kössék össze, de ennek kivitele oly talajnehézségekbe ütközik, hogy a kivitelre egyelőre még gondolni sem lehet.

Éghajlat.

Hazánk éghajlata általában kontinentális. A nyár rövid, de forró, a tél ellenben hosszantartó és zord. Az időjárás tényezőit külön-külön vizsgálva

azt találjuk, hogy a közép hőmérséklet Árva vármegyében $+ 6^{\circ}$, Selmeczbányán $+ 8^{\circ}$. Budapesten $+ 10.5^{\circ}$, Szegeden $+ 11^{\circ}$ és Fiumében $+ 14^{\circ}$. Az ország középhőmérséklete $+ 10^{\circ}$, mely hőmérséklet elegendő, hogy a gabonafélék és a szőlő megteremjenek. A csapadék-viszonyok is igen eltérők az ország egyes részeiben. Legtöbb eső esik a tengerparton 1800 mm., Selmeczbányán 900 mm., Nagy Szebenben 730 mm., Szegeden 650 mm. és Debreczenben 750 mm. Az országaiban dúló szelek közül megemlítendő: a Bóra és Scirocco a Tengerparton, a Kossova a Dráva és Száva közötti területen, a Nemere az Olt mellékén, a Kynya-vicza a Murányi-fönsíkon és a Cyclon (forgószél) a Nagy-Alföldön.

Mezőgazdaság.

Az ország lakosságának zöme a föld terméséből él, a mezőgazdaság tehát hazánkban nagyon ki van fejlődve. Az ország területének 96%-a termő és csak 4%-a terméketlen, azaz földadó alá nem eső terület. A termő területnek 42%-a szántóföld, 11%-a rét, 10%-a legelő, 30%-ra erdő, 1.4%-a szőlő, 1.3%-a kert és 0.3% a nádas. A terméketlen területhez számítjuk az utakat, a házhelyeket, a kopár bérczeteket stb. A művelés alatt álló területen évenként megterem: 41 millió mm. buza, 12 millió mm. rozs, 12 millió mm. árpa és 11 millió mm. zab; a kapás-növények közül: 49 millió mm. burgonya, 24 millió mm. kukoricza, 20 millió mm. cukorrépa és 45 millió mm. takarmányrépa: a kereskedelmi növények közül: 250 ezer mm. repce, 3000 mm. komló, 600 ezer mm. dohány. 480-ezer mm. kender és 100-ezer mm. len. A gabonafélék termelésével az egész országban foglalkoznak. Legtöbb cukorrépát termelnek Moson, Sopron, Pozsony és Nyitra vármegyékben. Híres dohányt termelnek Csetnek, Réthát, Debrő, Jászkisér, Bánát-Komlós és Török-Becce vidékén. Komlót termelnek Bélyén (Baranya vm.), Nagy-Szent-Miklós és Hejasfalván (Nagy-Küküllő vm.). Nagy szorgalommal termelik a kendert, a Nagy-Alföld déli vármegyéiben, míg a lentermeléssel leginkább Szepes, Sáros, Liptó és Árva vármegyékben foglalkoznak. Ujabban a rizstermeléssel is foglalkoznak hazánk egyes vidékein; így Pusztá-

Péklán és Ó-Sztapáron (Bács vármegye) és Temes-Topolyán.

Az ország egyes vidékein nagy sikerrel űzik a konyhakerti növények termelését. A hagymát és zöldséget Makón, a paprikát Szeged és Tolnában, az uborkát Nagy-Kőrösön, a paradicsomot Ó-Budán, a tormát Debreczenben, a babot Sopron vm.-ben termelik nagy mennyiségben.

A gyümölcsök közül híres almát termelnek Kecskeméten, Szabadkán, Arad vm. egyes községeiben és a Rozália-hegység lejtőin. Sok kajszin barackot termelnek Kecskemét vidékén. A dinnye termeléssel sikeresen foglalkoznak Heves vm.-ben és Török-Becsén. Igen sok szilvát termelnek a Dráva és Száva között elterülő vármegyékben és Krassó-Szörény vm.-ben., Sopron vm.-ben a gesztenye is megterem.

A szőlőművelés napjainkban igen rohamosan terjed hazánkban. Az 1901. évben 3 millió és 300 ezer hl. bort szüreteltek. A leghíresebb bortermő helyek a Nagy-Alföld határán, a Balaton nyugati partján és a Kis-Alföld körül sorakoznak egymás mellé. Borkivitelünk az utóbbi években szépen emelkedik és az 1900. évben több mint 32 millió korona értékű bor jutott a külföldre.

A virágkertészet csak a nagyobb városokban jövedelmező.

Megemlítendő még a pótkávégyártáshoz szükséges katáng-gyökér-termelés, mit Kassa, Zágráb, Körmend és Sopron vidékén űznek nagy szorgalommal.

Az erdészeti törvény megalkotása óta (1898) az erdők is okszerűen kezeltetnek. A törvény értelmében az erdők irtása nincs megengedve és csak abban az esetben szabad fokozatosan (turnusokban) a fákat kivágni, ha a kivágott fákat új ültetvényekkel pótolják. Az ország 18 erdőkerületre van felosztva és minden kerület külön erdőhatóság alá tartozik, mely hatóság az ellenőrzéssel van megbízva. A magyar birodalomban 9 millió hektár területet foglalnak el az erdők, miből 1.5 millió hektár kiterjedésű a kincstár tulajdona. Legtöbb erdő van a délkeleti Felföldön 2.2 millió hektár; legkevesebb a Duna és Tisza közötti területen 270.000 hektár.

Állattenyésztés.

Mióta hazánkban a folyókat szabályozzák, tehát eltűnnek a rétek, továbbá mióta mindig több és több legelőt fognak művelés alá, azóta az állattenyésztés is csökken. Az utóbbi időben minél sűrűbben fellépő különböző járványok és betegségek is nagyban hátráltatják az állattenyésztés fellendülését. Hazánk állatállománya az 1895. évi számlálás adatai szerint a következő: szarvasmarha 5·5 millió db, ló 1·9 millió db, sertés 5·5 millió db., juh 7·3 millió db. kecske és 258·000 db.

A lótenyésztés igen magas színvonalon áll hazánkban, különösen azért, mert a kincstár igen sokat áldoz a lótenyésztés emelésére. A kincstár több ménest tart fenn, melyek közül a legrégibb a mezőhegyesi. Ezt még II. József alapította 1785-ben. Híres ménesek még a bábolnai (Győr vm.), a kisbéri (Komárom vm.) és a fogarasi. Az 1900. évben kivittünk 54.700 db. lovat, 30·4 millió korona értékben. Szarvasmarhát (ökör és tehén) 265·000 db. vittünk ki 102 millió korona értékben. Sertésből kivittünk 485.000 db. 60 millió korona értékben. Mióta Franciaország elzárta határait a magyar juhok előtt, azóta juhkivitelünk nagyon megcsökkent, (143.000 db. 2·5 millió korona ért.) Gyapjút mintegy 64.000 mm. vittünk ki 14 millió korona ért.

A háziszárnyasok tenyésztését bár nem nagy gonddal űzik, mégis igen tekintélyes összeget jövedelmeznek. Az 1895. évi becslés szerint hazánkban 25 millióra tehető a háziszárnyasok száma. Ebből kivitelre jut 7 millió db., mintegy 9 millió korona ért. Ágytollat kiviszünk 29.000 mm. 10 millió kor. ért. Tojást 420.000 mm. 34 millió kor. ért. Legfontosabb kiviteli helyek: Budapest, Szabadka és Orosháza, hol a szárnyasok, tojás- és ágytollkivittel iparszerűleg foglalkoznak.

A halászatot nem nagy eredménynyel űzik hazánkban, bár a halászati törvény hivatva van ezen a bajon is segíteni. Az Adriai-tengerből a tinhalat halászzsák. Nagyobb folyóvizeinkből pontyot, harcsát, süllőt, csukát és kecségét fognak ki. Az Al-Dunában nem ritka a tok és a viza. A Balatonból fogják a fogast. A hegyi patakokban él a pisztráng, a Dunajeczen a lazac. A mesterséges haltenyésztés csak

most kezd hazánkban elterjedni. Igen alkalmasak ezen célra a kisebb tavak és a folyók holt ágai.

A selyemhernyó-tenyésztés ujabban szép fejlődésnek indult, különösen mióta az állam vette az egész ügyet kezelés alá. A szegzárdi felügyelőség van megbízva a selyemhernyó-tenyésztés fejlesztésével és ennek céltudatos működésének tulajdonítható, hogy most már hazánkban 1 millió és 400 ezer kg. gubó termeltetik. A tenyésztéssel leginkább Tolna, Bács, Torontál, Temes és Szerém vármegyékben foglalkoznak.

A méhészetet 650.000 kaptárban űzik és az évi termelés eredménye mintegy 40.000 mm. méz és 3000 mm. viasz.

Hazánk igen gazdag vadakban. A vadak pusztítását az 1872. évi vadászati törvény korlátozza. A havasok rengetegeiben él a barna medve, a hiúz, a vaddisznó és a vadmacska. A nemes vadak közül a szarvas és őz él nálunk nagyobb mennyiségben. A Magas-Tátra ormain lanyázik a zerge. A síkságokon a nyúl, farkas és róka; a mocsarak környékén a vadlúd, vadkacsa, gém és zárca él nagy mennyiségben.

Bányászat.

A bányászattal már évszázadok óta foglalkoznak hazánkban. Jelenleg 74-ezer munkás dolgozik a hazai bányákban és kobókban. Az évenként nyert bányatermékek súlya 71 millió mm. 105 millió korona értékben. A két legfontosabb bányatermék u. m. a vas és a szén ugyanazon helyen fordul elő, mi igen kedvező iparunkra nézve.

Nevezetesebb vastelepek: 1. az Éjszaknyugati-Felföldön: Zólyom, Gömör, Borsód, Abauj-Torna, és Szepes vármegyék; 2. az Éjszakkéleti-Felföldön: Bereg és Máramaros vármegyék; 3. a Délkeleti-Felföldön: Hunyad, Krassó-Szörény és Arad vármegyék. Vasérczet bányásznak még Vas vm.-ben és Zágráb vm.-ben. Az 1900. évben 16 millió mm. vasérczet bányásztak 9 millió korona értékben. Nagy hiba, hogy több vasérczet bányásznak nálunk, mint a mennyit feldolgozni képesek vagyunk. Az 1900. évben több mint 6 millió mm. vasércz jutott a külföldre.

Hazánkban kétféle szenet bányásznak. Fekete szenet 14 millió mm. Anina, Stejerlak, Drenkova (Krassó-Szörény vm.) és Szabolcs (Baranya vm.); barna szenet 51 millió mm. Legrégibb barnaszéntelepe hazánkban Brennberg (Sopron vm.), továbbá nagy telepek még: Petrozsény, Lupény (Hunyad vm.), Salgó-Tarján (Nógrád vm.), Dorog és Tokod (Esztergom vm.), Tata (Komárom vm.), Ajka (Veszprém vm.), Kassa-Somod (Abauj-Torna vm.).

A nemesfémek közül aranyat 33 mm. 11 millió korona értékben és ezüstöt 2 1/2 mm. 23 millió korona értékben bányásznak. Nevezetesebb arany- és ezüstbányatelepek: Körmöcbánya (Bars vm.), Nagybánya és Felsőbánya (Szatmár vm.), Brád (Arad vm.), Abrudbánya, Verespatak, Zalatna (Alsó-Fehér vm.), Oravicza, Csiklova (Krassó-Szörény vm.).

Rezet bányásznak: Csetnek (Gömör vm.), Kluknó és Szomolnok (Szepes vm.), Resicza és Szászkabánya (Krassó-Szörény vm.) és Balánbánya (Csik vm.). Évi termelés átlag 2000 mm. Ólmot bányásznak Selmezbányán (Hont vm.) mintegy 20.000 mm. Higanyt, Alsó-Sajón (Gömör vm.) mintegy 300 mm. A drágakövek közül egyedül hazánk szolgáltatja a nemes opált (Vörösvágás, Sáros vm.).

Mészkő mindenhol található a Kárpátokban. Márványt bányásznak: Predett (Krassó-Szörény vm.), Menyháza (Arad vm.), Süttő (Esztergom vm.) és Siklós (Baranya vm.).

Czementet, Lédecz (Trencsén vm.), Nyerges-Ujfalu (Esztergom vm.), Beocsin (Szerém vm.), Anina (Krassó-Szörény vm.) és Gurahoncz (Arad vm.).

Konyhasó-bányászatunkat az állam monopolizálja. Az évi termelés 19 millió mm. 15 millió korona értékben. Nevezetesebb sótelepek: Parajd (Udvarhely vm.), Maros-Ujvár (Alsó-Fehér vm.), Deés-Akna (Szolnok-Doboka vm.), Rónaszék, Sugatag és Akna-Szlatina (Máramaros vm.) és Sódvár (Sáros vm.), hol főtt sót termelnek.

Ként, Radoboj (Varasd vm.) és Kalinka (Zólyom vm.).

Magnezitet, Nyustya-Likér (Gömör vm.).

Porcellánföldet, Herend (Veszprém vm.), Kassa és Dubronics (Szatmár vm.).

Tűzálló agyagot, Fazekas - Zsaluzsány (Nógrád vm.), Temes-Szt.-Tamás és Anina.

Aszfaltot, Tataros és Derna (Bihar vm.)

Petroleumot, Kőrösmező és Dragomérfalva (Máramaros vm.), Homonna (Zemplén vm.), Bacsindol (Pozsega vm.).

Hazánkban mintegy 4000 gyógyítóforrás fakad, melyek közül a budai keserű-források vize a világ-kereskedelemben is szerepel. Fürdőink száma meghaladja a 200-at.

Lakosai.

Magyarország a soknyelvű (polyglott) országok közé tartozik. Az 1900. évi népszámlálás szerint az ország lakosainak száma 19,255·000. Ezek közül: magyar 8·7 millió 43⁰/₁₀₀, magyarul tudott beszélni 10·2 millió, azaz az összes lakosságnak 52·8⁰/₁₀₀-a; oláh 2·8 millió 14·5⁰/₁₀₀; német 2·1 millió 11⁰/₁₀₀; tót 2 millió 10·5⁰/₁₀₀; horvát 1·7 millió 8·7⁰/₁₀₀; szerb 1·05 millió 5·5⁰/₁₀₀; ruthén 0·42 millió 2·2⁰/₁₀₀; csekélyebb számmal laknak még hazánkban, vendek, olaszok, örmények, bolgárok és cigányok. Az összes lakosság, a cigányok kivételével állandó lakással bír.

A magyarok legsűrűben laknak a Nagy- és Kis-Alföldön továbbá Udvarhely, Háromszék és Csik vármegyékben (székelyek), a városok legtöbbszörében ők alkotják a művelt elemet. A németek nagy számmal élnek az osztrák határon elterülő vármegyékben, u. m. Moson, Sopron, Vas és Pozsony vármegyékben. Bács-Bodrog, Torontál és Temes vármegyék egyes községeiben (svábok); Szepes vármegyében (szepesi szászok) és a délkeleti-Felföld egyes vármegyéiben (Kis- és Nagy-Küküllő, Brassó és Szeben vm.) erdélyi szászok. Az oláhok a Délkeleti Felföldön laknak tömegesen, legsűrűbben Hunyad vármegyében. A tótok az Éjszaknyugati Felföldön, Trencsén, Túróc, Liptó és Árva vármegyékben laknak legtömegesebben. A horvátok és szerbek a Dráva és Száva között elterülő vármegyékben laknak legsűrűbben. A szerbek elszórtan Bács-Bodrog és Torontál vármegyékben továbbá a Duna jobb partján fekvő községekben is fellelhetők. A ruthének tömegesen Ung, Bereg és Máramaros vármegyékben élnek. A vendek,

Zala varmegye déli részén laknak, az olaszok a Tengerparton, az örmények a Szamos mellékén, a bolgárok Torontál és Temes vármegyék egyes községeiben (Ó-Bessenyő, Vinga), végre a cigányok elszórtan az ország minden részében.

Vallásra nézve: római katolikus 9·9 millió 51·5%; görög katolikus 1·8 millió 9·6%; görög keleti 2·8 millió 14·6%; ágostai hitvallású evangélikus 1·3 millió 6·7%; evangélikus reformált 2·4 millió 12·7%; unitárius 0·07 millió 0·4% és izraelita 0·85 millió 4·4%. Ezeken kívül laknak még hazánkban: nazarénusok, baptisták (ujra keresztelek) és felekezetenküliek.

Műveltségre nézve az ország összes lakosságának 59·3% tud írni és olvasni 40·7% ellenben analfabeta azaz sem írni sem olvasni nem tudó. Legelőre haladottabb a Duna jobb oldalán lakó nép műveltsége; legkevésbé műveltek a Tisza balpartján és a délkeleti Felföldön lakók,

Foglalkozásra nézve az ország lakóinak legnagyobb része mezőgazdasággal és állattenyésztéssel foglalkozik; mintegy 6% iparos és 1% kereskedő.

Magyarország ipara.

Már az ősmagyarok is foglalkoztak iparral, sőt az irhakészítést ők honosították meg Európában. A magyaroktól tanulták a többi népek a kocsigyártást és a paszomány készítést. A muzeumokban és más műgyűjteményekben látható műreemek tanuskodnak, hogy a magyarok kiválóan értettek az ötvös-művészethez és a könyvkötéshez. A századokon át tartott háborúk következtében azonban az ipar igen elhanyaglott és csak napjainkban mutat fel némi emelkedést. Azon körülménynél fogva, hogy hazánk az 1867. XII. t. cz. fogva Ausztriával közös vámterületet alkot, tehát az osztrák iparcikkek vámmentesen özönlenek be hozzánk, nagyban megakadályozza a hazai ipar megizmosodását. A gyáripart illetőleg csak a vas- és fémipar, a faipar, malomipar, agyagipar és a vegyészeti ipar virágzik hazánkban; míg a bőripar, üvegipar és a fonó-szövő ipar csak tengődik,

Fonó- és szövőipar.

Az országban mintegy 130 gyár létezik. Pamut-fonó- és szövőipari telepek: Rózsahegy és Liptó Szt. Miklós (Liptó vm.), Turdosin és Námesztó (Árva vm.), Eperjes és Bártfa (Sáros vm.), Rajecz (Trencsén vm.), Uj-Pest, Szombathely, Nagy-Enyed Segesvár és Dugaresa.

Vászonszövés Késmárk, Igló, Lőcse, Lubló és Podolin, mind Szepes vm. és Pápa (Veszprém vármegye).

Kenderfonó- és szövőipari telepek: Apatin, Bezdán, Cséb, Futtak, Ó-Palánka (Bács vm.), Szeged, Békés-Csaba, Mezőhegyes (Csanád vm.), Erzsébetfalva és Soroksár (Pest vm.), Gutta (Komárom vm.), Pozsony és Fiume.

Posztógyártás: Tiszolcz és Jolsva (Gömör vm.), Losoncz és Gács (Nógrád vm.), Besztercebánya és Radvány (Zólyom vm.), Privigye és Német-Próma (Nyitra vm.), Zsolna (Trencsén vm.), Pozsony, Veszprém és Hajmáskér (Veszprém vm.), Pinkafő (Vas vm.), Nagy-Szeben, Nagy-Disznód és Orlát (Szeben vm.), Brassó és Győr.

Kalapgyártás Budapest, Pozsony, Eger, Miskolcz, Perjámos (Torontál vm.) és Temesvár.

Selyemfonó- és szövőipari telepek: Vimpác (Sopron vm.), Szt. Gothárd (Vas vm.), Bács-Kula, Pancsova, Ujvidék, Szegszárd, Tolna, Komárom, Győr, Varasd és Fiume.

Jutaipar Uj-Pest és Lajta-Ujfalu (Sopron vm.).

Kötő-szövőipari telepek: Kassa, Vác, Uj-Pest, Békés-Gyula, Temesvár, Ujvidék és Szeged.

Szőnyegszövés Aranyos-Maróth (Bars vm.), Nagy-Becskerek, Kumán és Német-Elemér (Torontál vm.).

Zsinórgyártás: Pozsony, Budapest.

A fonást és szövést az ország némely vidékén mint háziipart űzik szép eredménnyel. Bánfi Hunyad (Kolozs vm.) környékén készül a kalotaszegi varottas. Háromszék és Csík vármegyékben a székely szőttés és a csángó varottas.

Szakiskolák Késmárkon vászonszövő, Kassán kötőszövő, Selmeczbányán csipkeverő, Pozsonyban és Nagy-Disznódon posztószövő iskola van.

Vas- és fémipar.

Az országban összesen 360 gyár foglalkozik vas- és fémiparral. Zólyom vármegyében: Besztercebánya, Zólyom, Zólyom-Brezó, Királyfalva, Rónicz, Kis-Garam és Bikás. Gömör vármegyében: Rima-Murány, Rima-Brezó, Dobsina, Betlér, Dernő, Rudna, Kun-Tapolcza, Straczena, Pohorella, Svábolka, Likér, Hízsnyoviz és Tiszolcz. Abauj-Torna vármegyében: Kassa-Hámor, Stoósz, Jászó, Arany-Idka, Alsó- és Felső-Meczenzéf; Szepes vármegyében: Margittfalva, Krompach, Remete, Merény, Svedlér, Mateócz, Javorina, Szomolnok és Gölniczbánya. Sáros vármegyében Gerlahó: Zemplén vármegyében: Józsefvölgy; Bereg vármegyében Frigyesfalva, Deskófalva, Hátmeg és Tőkés; Ung vármegyében: Felső-Remete; Máramaros vármegyében: Kabolya-Polyáma, Trebusa-Fejérpatak, Rókamező és Dolyha; Bihar vármegyében: Vaskoh; Arad vármegyében Boros-Sebes, Menyháza és Dézna; Hunyad vármegyében Vajda-Hunyad, Kudzsir és Kalán; Krassó Szörény vármegyében Resicza, Anina. Ruzskabánya, Ruzkicza, Nándorhegy, Csiklova és Nadrág; Nógrád vármegyében Salgótarján.

Budapesten van: fegyver, waggon, lokomotív, lámpa-, vasbutor-, mezőgazdasági gépgyár, varrógép-, író toll-, kerékpár-, harang-, kábelvezeték-, hajógyár, mérleg- és pénzszekrénygyár. Waggonokat gyártanak még: Uj-Pest, Győr, Sopron és Aradon. Mezőgazdasági gépeket gyártanak: Moson, Csorna (Sopron vm.), Szombathely, Nagy-Kanizsa, Ujvidék, Kassa, Nyiregyháza, Kolozsvár és Brassó. Hajógyárak vannak: Uj-Pest, Portoré és Fiumében. Elektrotechnikai vállalatok; Budapest, Zsolna és Nagy-Szeben.

Szakiskolák: Budapest és Kassa (felső ipariskola), Budapest (elektrotechnikai és mechanikai tanműhely), Gölniczbánya (fémipariskola), Kis-Márton (lakatos ipariskola), Nagy-Szeben (elektrotechnikai iskola), Pozsony, Győr, Szeged, Arad, Temesvár, Kolozsvár és Maros-Vásárhely (fa- és fémipari szakiskola).

Faipar.

A nagy kiterjedésű erdők következtében a faipar a legvirágzóbb iparágak közé tartozik hazánkban. Dongát gyártanak Vukovár, Sziszek, Pozsega. Hordógyarak: Budapest, Nagy-Kanizsa, Mitrovicz, Szeged. Parketta-gyártással foglalkoznak: Budapest, Brassó, Diósgyőr, Arad, Temesvár és Kolozsvár. Épületfát mintegy 240 nagy fűrészgyárban készítenek. A gyártelepek leginkább a Duna, Vág, Garam, Hernád, Tisza és a Maros mellett létesültek. Nagy telepek vannak: Budapest, Komárom, Kassa, Máramaros-Sziget, Szolnok, Szeged, Szászrégen, Tótvárad, Soborsin és Aradon. A termelt árúk értéke 70 millió korona. Butorgyarak: Budapest (Albertfalva), Székesfehérvár, Eszék, Szeged, Arad, Csaba, Perecsény (Ung vm.). Hajlított fabutorokat gyártanak: Nagy-Ugrócz (Bars vm.), Besztercebánya, Turócz-Szt.-Márton, Kassa, Homonna (Zemplén vm.), Ungvár, Boros-Jenő (Arad vm.) és Brassó. Gyermekjátékot gyártanak: Bártfa, Szélakna (Hont vm.), Chvojnicza (Nyitra vm.), Rózsahegy, Maros-Vásárhely. Szerszámgyár: Pápa (Veszprém vm.), Uj-Pest, Vác. Kaptafagyár: Lugos és Pécs. Botgyár: Maros-Szlatina, Pozsony, Zay-Ugrócz, Budapest, Alsó-Vesztenicze (Nyitra vm.), Kokova (Gömör vm.), Esztergom.

Képkeretgyár: Kis-Chocholna (Trencsén vm.), Uj-Pest, Predmér (Trencsén vm.) Galgóc-Liptóvár, Fagyapotgyár: Nod (Brassó vm.), Kokova (Gömör vm.), Liptó-Ujvár. Dobozgyár: Igló. Gyutószálakat gyártanak: Rózsahegy, Mező-Laborcz (Zemplén vm.). Szalmaalapgyár: Hajdu-Nánás, Budapest, Temesvár. Gyékényfornás: Tápe (Csongrád vm.). Czirokseprőgyár: Szeged, Szolnok, Nagy-Teremia (Torontál vm.) és Orosháza (Békés vm.), Kosárfonógyár: Bellus (Trencsén vm.), Apatin (Bács vm.), Nagy-Enyed. Fatelítőgyarak: Nagy-Várad, Gurahoncz (Arad vm.), Perecsény (Ung vm.), Nagy-Kanizsa és Novoska (Pozsega vm.). Szakiskolák: Kizárólag faipariskola: Uj-Pest, Homonna, Brassó, Zay-Ugrócz (fafaragás), Bártfa, Szélakna és Fenyves-Chvojnicza (gyermekjáték), Bellus, Apatin (kosárfonás), Pozsony, Győr, Szeged, Arad, Temesvár, Kolosvár és Maros-Vásárhely (fa- és fémipari iskola).

Bőripar.

A bőripar a legkevesébbé űzött iparágak közé tartozik hazánkban. Jelenleg 54 bőrgyár működik. Liptó vármegyében: Liptó-Szt.-Miklós, Rózsahegy és Német-Lipcse. Turócz vármegyében: Turócz-Szt.-Márton és Jahodnik, Szepes vármegyében: Igló, Lőcse, Mateócz és Szepes-Béla, Gömör vármegyében: Rozsnyó. Nyitra vármegyében: Nagy-Bossány. Komárom vármegyében: Tata (igen finom keztyűbőr); továbbá Budapest, Uj-Pest, Pozsony, Pécs, Szombathely, Szeged, Brassó, Nagy-Szeben, Fiume, Beszterczbánya, Eszék, Zágráb és Nagy-Szt.-Miklós (Torontál vm.).

Bőrrárúgyárak: Budapest (bőrönd, díszmű, nyereg, keztyű, bőrszék, szíjak, vadászeszközök), Pozsony (szíjak, keztyűk), Zilah (bőrlabda), Duna-Földvár (szerszámok), Pécs (keztyűk).

Szakiskolák: Bőripari szakiskola Nagy-Szeben, cipészipari szakiskola Selmezbánya, keztyűipari szakiskola: Budapest.

Agyagipar.

Ezen ősi iparággal jelenleg 356 gyár foglalkozik. A termelt árúk értéke mintegy 45 millió korona.

Porcellángyár: Pécs, Herend (Veszprém vm.), Tata (Komárom vm.) és Budapest.

Fayence- és majolikaárú gyár: Miskolcz, Rozsnyó és Murány (Gömör vm.) és Kaposvár.

Kőedénygyár: Telkibánya és Hollóháza (Abauj vm.), Körmöczbánya és Görgény-Szt.-Imre (Maros-Torda vm.).

Fazekasárú gyár: Ungvár, Zsaluzsány (Nógrád vm.), Baranya-Mágocs, H.-M.-Vásárhely, Szentes, Debreczen stb.

Kályhagyár: Budapest, Miskolcz, Debreczen, Eperjes, Kolozsvár, Pozsony, Nagy-Lomnicz (Szepes vm.), Székesfehérvár, Tata, Veszprém, Győr, Esztergom, Trencsén és Temesvár.

Pipagyár: Budapest, Pápa, Körmöczbánya, Selmezbánya és Zólyom.

Tűzállóagygárú gyár: Anina, Gurahoncz, Poltár (Nógrád vm.), Keresztényfalva (Brassó vármegye).

Keramitgyár: Budapest, Szeged, Kassa.

Téglát az országban mindenütt gyártanak.

Czementgyár: Lédecz (Trencsén vm.), Nyer-
ges-Ujfalu (Esztergom vm.), Beocsin (Szerém vm.),
Anina, Gurahoncz, Brassó.

Meszet, a Kárpátokban mindenütt égetnek.

Gipszet gyártanak Száz-Sebesen.

Magnezitet, Tiszolczon és Jolsván (Gömör vm.).

Szakiskolák: Ungvár, Pécs, Baranya-Mágocs,
Csáva (Sopron vm.), H.-M.-Vásárhely és Brassó.

Üvegipar.

Az országban összesen 29 üveggyár működik.
Borszék (Csík vm.), Felső-Porumbák (Háromszék
vm.), Súlyomkő, Beél és Feketeerdő (Bihar vm.),
Tomest (Krassó-Szörény vm.), Ferenczvölgy és
Trebusa-Fejérpatak (Máramaros vm.), Regéczi-
Háromhuta (Zemplén vm.), Livóhuta (Sáros vm.),
Zeleszte (Szatmár vm.), Zlatnó, Kokova és Uj-
Antalvölgy (Gömör vm.), Gyertyánvölgy (Borsód
vm.), Málnapatak, Farkasvölgy, Salgótarján és
Szinóbánya (Nógrád vm.), Rudnó (Bars vm.), Szikla
(Zolyom vm.), Zlichó, Lednicz-Rovnye, Karolina-
völgy és Zay-Ugrócz (Trencsén vm.), Parád (Heves
vm.), Tokod (Esztergom vm.) Ajka (Veszprém vm.).

Üvegfestészet: Budapest, Pozsony és Szeged.

Üvegfestészeti iskola: Budapest.

Élelmiszer-ipar.

Az élelmiszer-ipar hazánk fejlettebb iparágai
közé tartozik, sőt malomiparunk oly magas fokon
áll, hogy az bátran kiállja a versenyt bármely
ország hasonló iparával. Budapesten 9 nagy gőz-
malom működik, melyek összesen 75 millió mm.
gabonát dolgoznak fel. Nagy malmok vannak még:
Pozsony, Nyitra, Győr, Kassa, Czepléd, Debreczen,
Arad, Szeged, Temesvár, Zombolya és Ujvidéken,
Tésztagyárak: Budapest, Pozsony, Győr, Fiume
és Szeged (tarhonya). Ostyát gyártanak Budapesten.
Czukorgyárak: Nagy-Czenk, Czinfalva, Félszer-
falva, Petőháza, Csepreg és Bükk valamennyi Sopron
vármegyében; Sárvár (Vas vm.); Kaposvár (Somogy
vm.); Ács (Komárom vm.) Nagy-Szombat, Diószeg
és Magyarfalu (Pozsony vm.); Nagy-Surány, Nagy-
Tapolcsány és Sasvár (Nyitra vm.); Oroszka (Bars

vm.); Selyp (Nógrád vm.); Hatvan (Heves vm.); Szerencs (Zemplén vm.); Mezőhegyes (Csanád vm.); Botfalva (Brassó vm.) és Maros Vásárhely. Cukorka gyárak: Budapest, Nagy-Surány, Győr, Sopron és Vinga (Temes vm.). Csokoládégyárak; Budapest, Pozsony, Sopron és Fiume. Húsárúkat gyártanak: Kassa (sonka), Budapest, Szeged és Nagy-Szeben (szalámi). Füstölt húsárúkat gyártanak: Budapest, Győr, Szombathely, Versecz, Károlyfalva, Nagy-Szeben és Brassó. Húskonzerveket gyártanak: Budapest, Lajta-Ujfalu, Új-Pest, Siófok és Apatin. Sajtot gyártanak: Kézsmárk (Szepes vm.), Eperjes (Sáros vm.), Liptó-Szt. Miklós, Klenóc (Gömör vm.), Fogaras, Kisbér (Komárom vm.), Pécs és Arad. Művaját gyártanak: Budapest és Győr. Pótkávé gyártanak: Kassa, Zágráb, Budapest, Sopron, Körmend (Vas vm.) és Ér-Mihályfa (Bihar vm.). Gyümölcskonzerveket gyártanak: Kecskeméten.

Vegyészeti ipar.

A vegyészeti ipar oly sokoldalú, hogy annak fejlettségét általánosságban nem lehet jelezni. A vegyészeti iparhoz tartozó némely ág nálunk is nagyban űzetik, viszont egyes ág teljesen el van maradva.

Az óriási mennyiségben fogyasztott anilinfestékeket ez idő szerint még nem gyártják hazánkban.

Kénsavat gyártanak: Új-Moldova (Krassó-Szörény vm.), Nagy-Bocskó (Máramaros vm.), Brassó, Zsolna, Budapest, Czajla (Pozsony vm.) és Fiume.

Gyújtófát gyártanak: Győr, Eszék, Új-Pest, Budafok, Baja, Temesvár, Szeged, Békés - Gyula, Tokaj és Kolozsvár.

Szódát gyártanak: Nagy-Bocskó és Maros-Szlatina.

Petroleumot raffinálnak: Brassó, Orsova, Oravicza, Mező-Telegd (Bihar vm.), Sátoralja-Újhely, Budapest, Turóc-Szt. Márton, Pozsony és Fiume. Hazánkban mintegy 600 kisebb-nagyobb szeszgyár működik, melyek összesen 106 millió hektoliterfok szeszt termelnek. Legnagyobb szeszgyárak vannak: Budapest, Új-Pest, Győr, Debreczen, Nagy-Várad, Arad és Temesvár. Pálinkát gyártanak: Budapest, Szeged, Arad, Szepes-Béla, Vinkovcze. Cognac

gyárak: Budapest, Budafok, Világos, Fiume. Pezsgő-borgyárak: Budafok, Velence (Fehér vm.), Pécs, Zágráb, Pozsony. Sörgyáraink száma 80, melyek körülbelül 15 millió hl. sört gyártanak. Mióta bortermelésünk ismételten emelkedik, a sörgyártás némileg hanyatlik. Nagy sörgyárak vannak: Budapest (3), Budafok, Pécs, Kassa, Temesvár. Lippa (Arad vm.), Újvidék, Pancsova, Pozsony, Sopron, Versecz és Zágráb.

Keményítőgyárak: Budapest, Fiume, Új-Verbász (Bács vm.), Versecz, Füzitő (Komárom vm.), Nagy-Teremin (Torontál vm.), Esztergom Szappangyárak: Budapest, Eger, Esztergom, Győr, Lugos, Nagy-Szeben, Szeged. Stearingyertyát gyártanak: Budapest, Nagy-Szeben, Fiume. Cserzősavat: Liptó-Újvár és Gunja. Papirgyárak: Hermanecz és Zólyom-Lipce (Zólyom vm.), Nagy-Szlabos, Ochtina, Rochfalva, Nadabula és Tiszolcz (Gömör vm.), Neczpál (Túrócz vm.), Rózsabegy, Körmöczbánya, Poprád (Szepes vm.), Fiume, Kolozsvár, Borgó-Prund (Besztercze Naszód vm.), Prázmár (Brassó vm.), Zernest (Fogarás vm.), Péterfalva (Szeben vm.) és Zágráb. Robbantó anyagokat gyártanak: Pozsony, Zurány (Moson vm.), Topánfalva (Torda-Aranyos vm.). Gyujtózsínórt készítenek Aradon. Kozmetikai árukat készítenek: Pozsony, Budapest, Vukovár, Perecsény, Szabadka, Arad, Szeged, Lugos, Újvidék és Turócz-Szt.-Márton. Műtrágyát gyártanak: Arad, Temesvár, Budapest, Zsolna. Enyvét: Budapest, Új-Pest, Pozsony. Festékárúkat: Budapest, Vörösvár (Pest vm.), Újvidék, Kassa és Temesvár.

Magyarország kereskedelme.

Hazánk a keleti termelő és a nyugati fogyasztó országok közé van beékelve, tehát hivatva van a két ellentétes terület között a forgalmat közelebb hozni. Bár még nem képes eme hivatásának megfelelni, de a szükséges eszközökkel már rendelkezik. Van mintegy 50.000 km. hosszú kiépített műútja, 18.000 km. hosszú vasútja, 3000 km. hosszú hajózható víziútja, 115.000 km. hosszú távíróvonala és 46.000 km. hosszú telefonhálózata. A belkereskedelem céljaira szolgálnak a kiépített országutak, melyek közül nevezetesebbek: a Széchenyi-út az

Al-Dunán, a Karolina-út (Károlyvárostól Fiuméig), a Klementina-út a Magas Tátrában, a nagy transversális-út, (Bajától Nagyváradig), a Szeged-Orsovai műút stb. A nemzetközi forgalmat a vasutak és a Duna szolgálják; a tengerentúli, tehát a világkereskedelem céljaira van mintegy 150 km. hosszú tengerpartja az országnak. A táviró vonalak közül leghosszabb a Budapest-Londoni közvetlen vonal, a telefonvonalak közül a Budapesttől Galantán, Zsolnán, Oderbergen át Berlinig haladó vonal. A magyar póstaforgalom 500 millió db. évenként, miből egy személyre jut átlag 25 db. A távirati forgalom 14 millió db.

Az ország külkereskedelméről csak azóta van biztos tudomásunk, mióta az 1881. évi 13. törv. cikk megparancsolja, hogy minden külföldre feladott (Ausztria is külföldnek vétetik), vagy onnan érkező árúról árúnyilatkozatot (Warendeclaration) kell kiállítani. Ezen árúnyilatkozatokból mutatja ki a m. kir. közp. statisztikai hivatal az ország külkereskedelmi forgalmát. A statisztikai hivatal működéséről havonként az u. n. „Havi Közlemények“-ben és évenként a „Statisztikai Évkönyv“-ben számol be.

Hazánk külkereskedelmi forgalma átlag 2·5 milliard korona évenként. Ezen összegből mintegy 1·15 milliard korona jut a behozatalra és mintegy 1·35 milliard korona a kivitelre. Ha a behozott és kivitt áruk súlyát tekintjük, úgy a kivitt áruk súlya éppen kétszer akkora mint a behozott áruké, miből az következik, hogy mi leginkább nyers terményeket viszünk ki és kész iparczikkeket hozunk be.

Legfontosabb kiviteli czikkeink: liszt, buza, árpa, rozs, kukoricza, zab, élő állatok, keményfa (donga), épületfa, czukor, cserzőanyagok, vasárú, vasércz, dohány, tojás, ágytoll, gyapjú, nyersbőrök, gyümölcs és ásványvíz.

Legfontosabb behozatali czikkeink: Pamutfonál és szövet, gyapjúsövet, selyemszövet, ruházati czikkek, bőrárúk és kikészített bőrök, divatárúk, gépek, órák, csipkék, porcellán és üvegárúk és a kőszén.

Az összes országok közül legnagyobb a forgalmunk Ausztriával, mert az 1867. évi XII. t.-cz. értelmében ezen országgal közös vámterületett alkotunk. A külkereskedelmi forgalmunkban szereplő

behozatali összegnek 87%-a jut Ausztriára, míg a többi országokra együttesen csak 13% jut. A kiviteli összegből ellenben 44%-ot kapunk Ausztriától és 41%-ot Németországtól.

Hazánk kereskedelmét előmozdító tényezők között szép hivatásuk van a kereskedelmi és iparkamaráknak. A magyar szent korona országai 20 kamarai kerületre vannak felosztva.

1. Pozsonyi kamarához tartoznak: Pozsony, Nyitra, Trencsén és Túrócz vármegyék és Pozsony sz. kir. város.

2. Besztercebányai kamarához: Zólyom, Hont, Bars, Liptó és Árva vármegyék és Selmeczbánya sz. kir. város.

3. Miskolczi kamarához: Heves, Gömör és Borsód vármegyék.

Kassai kamarához: Abauj-Torna, Szepes, Sáros, Zemplén és Ung vármegyék és Kassa sz. kir. város.

5. Debreczeni kamarához: Jász - Nagy - Kun-Szolnok, Szabolcs, Hajdu, Szatmár, Ugocsa, Máramaros és Bereg vármegyék, valamint Debreczen és Szatmár-Németi sz. kir. városok.

6. Nagyváradi kamarához: Bihar vármegye és Nagyvárad sz. kir. város.

7. Kolozsvári kamarához: Szilágy, Szolnok-Doboka, Besztercze-Naszód, Kolozs, Torda-Aranyos, Alsó-Fehér és Kis-Küküllő vármegyék és Kolozsvár sz. kir. város.

8. Marosvásárhelyi kamarához: Maros-Torda, Csik, Háromszék és Udvarhely vármegyék és Marosvásárhely sz. kir. város.

9. Brassói kamarához: Brassó, Fogaras, Szeben és Nagy-Küküllő vármegyék.

10. Aradi kamarához: Hunyad, Arad, Békés és Csanád vármegyék és Arad sz. kir. város.

11. Temesvári kamarához; Krassó-Szörény, Temes és Torontál vármegyék és Temesvár sz. kir. város, Pancsova és Versecz törv. hat. jog. felruházott városok.

12. Szegedi kamarához: Csongrád és Csanád vármegyék és Szeged, Hódmezővásárhely, Szabadka, Baja, Zombor és Ujvidék törv. hat. jog. felruházott városok.

13. Budapesti kamarához: Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun és Fehér vármegyék és Budapest székes-fővá-

ros, Székesfehérvár és Kecskemét törv. hat. jog. felr. városok.

14. Győri kamarához: Veszprém, Győr, Komárom és Esztergom vármegyék és Győr, Komárom sz. kir. városok,

15. Soproni kamarához: Moson, Sopron, Vas és Zala vármegyék és Sopron sz. kir. város.

16. Pécsi kamarához: Somogy, Baranya és Tolna vármegyék és Pécs sz. kir. város.

17. Eszéki kamarához: Szerém, Verőcze és Pozsega vármegyék,

18. Zágrábi kamarához: Zágráb, Kőrös-Belovár és Varasd vármegyék és Modrus-Fiume vármegye egy része.

19. Fiumei kamarához: Fiume és kerülete.

20. Zenggi kamarához: Modrus-Fiume vármegye nagyobb része és Lika-Krbava vármegye.

A hazai kereskedelmet előmozdító tényezők között találjuk a m. kir. keresk. Muzeumot, mely azért létesült, hogy a magyar iparcikkeknek a külföldön piacot teremtsen. Céljának megfelelő mintaraktárakat létesített egyes városokban, hol a kirendeltségek a beraktározott minták alapján kötik meg az üzleteket. Ilyen mintaraktárak vannak: Budapesten, Belgrád és Nis (Szerbia), Bukarest, Braila és Galacz (Románia), Sophia (Bulgária), Filippopol (Kelet-Rumélia), Konstantinápoly és Szaloniki (Törökország), Szerajévo (Bosznia), Mosztár (Herczegovina), La Valetta (Malta sziget), Berlin (Németország), Amsterdam (Hollandia), La Goletta (Tunisz), Alexandria és Kairo (Egyiptom), Bombay (Elő-India), Soerabaya (Java sziget) és New-York (Ész. Am. Egyesült Államok).

A Keresk. Részvénytársaság olyan terményeket importál, melyek nálunk nem teremnek, de nagy mennyiségben fogyasztatnak. Kávét importál Braziliából, teát Khinából, fűszereket Kelet-Indiából, déli gyümölcsöket Európa déli országaiból, Észak-Afrikából és Kis-Ázsiából. A behozzott terményeket részben a Budapesten és Fiumében megtartott nyilvánveréseken (auctio) értékesíti. A Keresk. Részv. társ. látja el jelenleg a m. kir. ker. Muzeum kirendeltségeit is.

A Magyar Kiviteli Társaság (Hungarian Expor-

ting Association) azért létesült, hogy hazánk tengerentúli forgalmát Fiumén át bonyolítsa le.

Magyarország vasútai.

Az első vasut 1846-ban épült hazánban még pedig Budapesttől-Váczig. Az 1847. esztendőben épült az Oravicza-Báziási vasut. A szabadságharc lezajlása után nagyobb lendületet vett a vasutépítés úgy hogy napjainkban 18000 km. hosszú vasúthálózat szeli az országot. Ezen hálózatból 45⁹/₁₀ az államé, 37⁰/₁₀ helyérdekű de állami kezelés alatt és 18⁰/₁₀ pedig magánvasút. A magyar vasutak főbb vonalai csaknem kivétel nélkül a fővárosból indulnak ki és ott futnak össze. Az ország vasúthálózatának képe azért pókhálóhoz hasonlít.

A fővonalak 25 ponton szelik az ország határát. Ezen pontok a következők: 1. Marchegg; 2. Kutti-Lundenburg; 3. Holics-Göding; 4. Szakolcza; 5. Vlára-szoros; 6. Jablunka-szoros; 7. Csáca-Zwardon; 8. Orló; 9. Mező-Laborcz; 10. Lavoczne; 11. Körösmező; 12. Csík-Gyimes; 13. Brassó-Predeál; 14. Vöröstorony-szoros; 15. Orsova; 16. Zimony; 17. Bród; 18. Sunja-Doberlin; 19. Fiume; 20. Raun-Zapresitz (Zágráb-Steinbrück); 21. Csáktornya-Pragerhof; 22. Gyanafalva-Fehring; 23. Sopron-Bécsujhely; 24. Sopron-Ebenfurt; 25. Királyhida azelőtt Lajta-Bruck.

A magyar állami és az állami kezelés alatt álló vasútakon 1889. aug. 1. óta a zónadíjszabás érvényes.

A fővonalak a következők:

1. Budapest-Marchegg-Wien: Budapest, Vác, Párkány-Nána, Érsekujvár, Galánta, Pozsony, Marchegg és Wien. Ezen fővonal nevezetes kiágazása: Galánta, Vág-Szered, Trencsén egész Zsolnáig.

2. Budapest-Királyhida-Wien: Budapest, Kelenföld, Bicske, Tata, Komárom, Győr, Moson, Királyhida, Wien. Kitágazás: Győr, Pápa, Kis-Czell, Szombathely, Gyanafalva, Fehring, Grácz.

3. Budapest-Fiume (m. á. v.): Budapest, Kelenföld, Ercsi, Sárbogárd, Dombóvár, Kaposvár, Gyékényes, Zágráb, Károlyváros, Ogulin, Fiume. Kiágazás: Dombóvár, Pécs, Eszék, Dálya.

4. Budapest-Fiume (Déli-vasut): Budapest, Kelenföld, Nyék, Székesfehérvár, Siófok, Nagy-

kanizsa, Csáktornya, Pragerhof, Steinbrück, Laibach Szt. Péter, Fiume.

5. Budapest-Zimony-Belgrád; Budapest, Kis-Kőrös, Halas, Szabadka, Ujvidék, India, Zimony, Belgrád, Nis, Sophia, Filippopol, Drinápoly (Edirne) egész Konstantinápolyig.

6. Budapest-Szeged-Temesvár-Orsova: Budapest, Czegléd, Nagy-Kőrös, Kecskemét, Félegyháza, Szeged, Nagy-Kikinda, Temesvár, Lugos, Karánsebes, Orsova, Varciorova, Bukarest, Csernavoda egész Konstantinápolyig (Feketetenger). Kiágazása: Temesvár, Vojtek, Jaszenova, Bázias.

7. Budapest-Arad-Tövis: Budapest, Szolnok, Szajól, Békés-Csaba, Arad, Piski, Tövis. Kiágazások: Piski-Vajda-Hunyad. Piski, Petrozsény, Lupény.

8. Budapest-Brassó-Predeál: Budapest, Szolnok, Szajól, Karczag, Püspök-Ladány, Nagyvárad, Kolozsvár, Tövis, Segesvár, Brassó, Predeál, Bukarest. Kiágazás: Brassó, Sepsí Szt. György, Csík-Gyimes.

9. Budapest-Kőrösmező; Budapest, Szolnok, Szajól, Karczag, Püspök-Ladány, Debreczen, Nagy-Károly, Szatmár Németi, Királyháza, Máramaros-Sziget, Kőrösmező.

10. Budapest-Lavoczne; Budapest, Gödöllő, Hatvan, Kaál-Kápolna, Füzes-Abony, Miskolcz, Zsolcza, Szerencs, Sátoralja-Ujhely, Csap. Bányó, Munkács, Lavoczne. Kiágazás: Bányó-Királyháza.

11. Budapest-Mező-Laborcz: Budapest, Gödöllő, Hatvan, Kaál-Kápolna, Füzes-Abony, Miskolcz, Zsolcza, Szerencs, Sátoralja-Ujhely, Homonna, Mező-Laborcz.

12. Budapest-Kassa: Budapest Gödöllő, Hatvan, Kaál-Kápolna, Füzes-Abony, Miskolcz, Zsolcza, Csány, Kassa. Kiágazás: Hatvan-Szolnok,

13. Budapest-Rutka: Budapest, Gödöllő, Hatvan, Salgó-Tarján, Losonc, Zólyom, Túróc-Szt.-Márton, Rutka.

14. Kassa-Oderberg (Kassa-Oderbergi vasút.): Kassa, Abos, Igló, Poprád-Felka, Rózsahegy, Rutka, Zsolna, Csácza, Oderberg, Bresslau, Berlin, Hamburg.

15. Nagyvárad-Fiume: Nagyvárad, Csaba, Orosháza, Hódmezővásárhely, Szeged, Szabadka, Zombor, Gombos, Vinkovcze, Brod, Sziszek, Zágráb,

Károlyváros, Ogulin, Fiume. Kiágazás: Gombos, Dálya, Eszék, Pécs, Dombóvár.

16. Szeged-Brád (Arad-Csanádi vasútt.): Szeged, Szőregh, Makó, Nagylak, Mezőhegyes, Battonya, Arad, Boros-Sebes, Brád.

17. Kolozsvár-Zilah (Szamosvölgyi-vasútt.): Kolozsvár, Apahida, Deés, Zilah.

Tengeri hajósvállalatok.

A legnagyobb hazai tengerhajós vállalat 1891-ben alakult. Addig a magyar árukat az Osztrák-Lloyd szállította. Az 1891-ben alakult Adriai magyar tengerhajózási társaság, mely hivatva van hazánk tengerentúli forgalmát lebonyolítani, állami támogatásban részesül és jelenleg 33 nagy gőzhajóval rendelkezik. A következő járatokat tartja fenn: 1. Fiume és a nyugat-európai nagy kikötők között. 2. Fiume és az észak-afrikai kikötők között. 3. Fiume és a délamerikai kikötők között.

A magyar-horvát tengeri gőzhajós részv. társ. (Ungaro-Croata) gőzhajóinak száma 23. A következő járatokat tartja fenn: 1. Fiume-Venezia. 2. Fiume-Ancona. 3. Fiume és magyar tengerpart, továbbá Dalmácia nagyobb kikötői között.

„Orient” tengerhajós részv. társ. Az Adriai-tenger kikötői között közvetíti a forgalmat.

„Levante” tengerhajós részv. társ. Fekete-tenger kikötői között közvetíti a forgalmat.

A hazai kereskedelem előmozdításán fáradoznak a Föld összes nagyobb városaiban levő osztr. és magy. consulatások, melyek kötelesek időszakonként jelentést tenni székhelyük és annak környékének gazdasági viszonyairól. Az ujabaan szervezett közgazdasági tudósítókna is ez a hivatásuk.

Budapest.

Budapest hazánk székes-fővárosa ott fekszik hol az ország két legjelentékenyebb forgalmu szárazföldi útja a Dunát, tehát a legnagyobb viziutat metszi. A két nagy szárazföldi út a következő: a Vereckei-szorostól egész Fiuméig és Pozsonytól-Orsováig. Ha a Dunába és Tiszába siető mellékfolyókat körökkel

kapcsoljuk össze, úgy ezen körök mind érintik Budapestet, miből következik, hogy az ország határán levő átjárók innen közelíthetők meg legkönnyebben. Fekvése tehát igen kedvezőnek mondható. A fővárosra hátrányos, hogy közvetlen környéke természetlen és hogy a jobbparti részén emelkedő hegyek kopárok. A főváros fejlődését nagyban előmozdítják azon kénes és keserű források is, melyek határában fakadnak. Valóban kár, hogy a hatóság a természetes forrásokban rejlő kincseket nem tudja okszerűen kihasználni.

Budapesten a lakosságnak 25%-a foglalkozik iparral. Legvirágzóbb iparág a malomipar. Van kilencz nagy gőzmalma, melyek együttesen több mint 7 millió mm. gabonát őrlnek meg évenként. A fémipari vállalatok közül legnagyobbak a Ganz és társa részv. társ. gépgyára és elektrotechnikai vállalata; a Schlick féle gépgyár, a Reöck-féle gépgyár, a m.-á.-v. lokomotiv- és waggongyára; a Beschorner-féle öntőde, több mezőgazdasági gépgyár, fegyvergyár, író toll-, varrógép-, kerékpár-, csillár-, vasbútor-, mérleg- és pénzszekrény-gyár. Itt van a Dunai gőzhajós társ. nagy hajógyára. A faipar is igen virágzik. Megemlítenők: a Thék-féle zongoragyár, több bútorgyár (Albertfalva), parketta, hordó, ablakredő, kefe- és koffergyár. Bőrgyárai közül a Jordán-féle és Machlup-féle a legnagyobbak. Van pénztárcza és keztyűgyár. Az agyagiparból van itt több téglagyár, keramit, majolika, fayence és porcellángyár. Az élelmiszer ipari vállalatok közül kiemelendők a szalámi gyárak, a Weisz Berthold és Manfréd-féle konzervgyár, több czukorkagyár, csokoládé, tészta és ostyagyár. A vegyészeti iparból van több szeszgyára, likörgyára, három nagy sörgyára, kénsav, műtrágya, petroleum, gyertya, keményítő stb. gyára. A fővárosban legkevesebbé űzik a fonó- és szövőipart. Ezen a téren csak a zsinórgyártás és a kalapgyártás mutat némi haladást. A sokszorosítóipar legjobban a fővárosban virágzik.

Budapest kereskedelme igen előnyös fekvésénél fogva legelső helyen áll az országban. Van nyolcz pályaháza, honnan a vasutak 11 irányban közlekednek. A Dunán állandóan igen élénk a forgalom. A főváros belterületén több mint 100 km. hosszú villamos erejű közuti vasut szolgálja a forgalmat.

Ezek között a 3·7 km. hosszú Ferencz József földalatti vasut, mert az első volt az ilyen vasutak között a kontinensen, bír különös nevezetességgel.

Az áruforgalom leginkább a gabonafélékre, lisztre, szilvára, élő állatokra és állati terményekre, mint, zsir, szalonna, bőr, gyapjú, toll, tojás, szorít-kozik. Az áruforgalom céljait szolgálják: az árutőzsde és a közraktárak. A lókereskedést a Széchenyi által alapított „Lótenyésztés emelésére alakult társaság” közvetíti, a sertés kereskedelem, mely valamikor a legnagyobb volt egész Európában, ma hanyatlik. Ugyancsak hanyatlanak, a hajdan híres vásárok (évenként 6). A főváros pénzpiacza a bécsi és a külföldi börzék hatása alatt áll. Jelentékenyebb pénzintézetek: az Osztrák-Magyar Bank, ennek egyik igazgatóságának itt van a székhelye, a Magyar Általános Hitelbank, Agrárbank, a Magyar Jelzálog és Hitelbank, a Magyar Leszámitoló és Pénzváltóbank, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank, a Pesti Hazai Első Takarékpénztár, a Magyar Földhitelintézet stb. A biztosító társaságok közül itt van az igazgatósága: az Első Magyar Általános Biztosító Társaságnak, a Hazai Biztosító Társaságnak, a „Foncière” Pesti Biztosító Intézetnek és a Pannonia Viszontbiztosító Társaságnak. Budapesten van székhelye a kereskedelemügyi ministeriumnak, a külföldi államok főconsulátusainak, a magyar kir. állbmvasutak igazgatóságának, a Dunai Gőzhajós Társaság igazgatóságának, a Kassa-Oderbergi vasut igazgatóságának.

Fiume.

Fiume az Adriai-tenger partján épült és kikötője Európa elsőrendű kikötői közé tartozik. A város körül emelkedő hegyek kopárok, de a kikötőre nézve mégis kedvezők, mert megvédik azt a viharok ellen. Mióta a város szabad kikötői jellegét elvesztette, azóta a tenger közvetlen közelében levő terület ismertetik el vámmentes területnek (Punto franco), hol a hajók szabadon rakodhatnak. Ezen a területen emelkednek a hatalmas raktárak, melyekben állandóan igen sok áru van felhalmozva. A kikötőt évenként mintegy 20.000 hajó érinti, melyek részben onnan indulnak vagy pedig oda érkeznek. Fiume forgalma állandóan

emelkedik. Az áruforgalom kitett az 1900. évben mintegy 12 millió mm. 256 millió korona értékben. Legélénkebb a forgalma Olasz-, Franciaországgal, Nagy-Britanniával, Kelet-Indiával, Braziliával és az Egyesült Államokkal. Kivisznak innen: czukrot, lisztet, dongát, cserzőanyagokat, vasat és vasárút, nyers bőroket. Behoznak: déli gyümölcsöt, kávé, fűszereket, bort, rizst, petroléumot, pamut és egyéb anyagokból készült fonalat és szövetet, agyag- és vegyészeti árut.

Fiume ipara igen magas fokon áll. Van itt petroléum finomító, rizshántoló, keményítő, papir, vegyi termékek és torpedó gyár stb.

Az osztrák-magyar monarchiában itt van az egyetlen tengerészeti Akadémia.

A vasutak innen két irányban közlekednek, még pedig Budapest és Triest-felé. Van börzéje. Fiume városnak és kerületének külön kormányzója van, kit a király nevez ki. A városban a legtöbb államnak van consulátusa.

Ausztria.

Hazánktól nyugatra, éjszakra és részben keletre terjeszkedik. Területe 300.000 km.², 26 millió lakossal. Ausztria geográfiai alakulata éppen nem mondható kedvezőnek, mert nincsen természetes középontja, minélfogva a lakosságban sem fejlődhetett ki az összetartozandóság érzete. Kereskedelmi szempontból azonban fekvése előnyösnek mondható, mert a keleti legnagyobb termelő (Oroszország és Magyarország) és a nyugati fogyasztó államok között terülven el, hivatva van azok között a kereskedelmet közvetíteni. A transito kereskedelem céljaira van 20.000 km. hosszú vasúthálózata, 174.000 km. hosszú telegráfvonala, 110.000 km. hosszú telefonvonala, mintegy 1700 km. hosszú tengerpartja. Nincs oly hosszú hajózható belvízi útvonala mint hazánknak, de azért az, jelentőség tekintetében, sokkal nagyobb a mienknél. Különösen nagy a jelentősége az Elbe folyónak, mely Németországon keresztül az Északi-tengerrel köti össze Ausztriát. Nem kicsinylendő a kereskedelmi jelentősége, a Bodeni és a Garda tavaknak sem, mert mint a határon elterülő vizek, a szomszédos államokkal könnyítik meg a forgalmat.

Függőleges tagoltsága.

Svájcztól eltekintve, Európa egyetlen országa sincs annyira hegyektől borítva mint Ausztria.

Nagyobb kiterjedésű síkságai közül a Szarmata-síkság, mely az észak-keleti részen; a Morva-mező vagy Bécsi-medence, mely hazánk határán a Duna mindkét partján; a Tulni-medence, mely az előbbtől valamivel nyugatra, szintén a Duna, mellett végre a Hanna-síkság, mely a Morva folyó felső folyása mellékén terül el, érdemelnek említést.

Hegyei három hegrendszerhez tartoznak.

I. A Kárpátok, melyek hazánk éjszaki és keleti határáról messze benyulnak Ausztria területére.

II. A Szudét-Hercziniai hegrendszer, mely az Odera és a Duna között Ausztriát észak-keleten választja el a szomszédos Németországtól. Részei: a Morva-Lejtők (Mährische Gesenke), az Altvater nevű csúcscsal (1490 m.); a Glatzi-hegység; az Oriási-hegység (Riesen-Gebirge), a Schneekoppe csúcscsal (1603 m.); az Isar-hegység és az Elba-homokkő-hegység (Elbe-Sandstein-Gebiet). Ezen hegységeket nevezik közösen Szudetáknak.

A Hercziniai-hegység részei: az Ércz-hegység és a Dunáig lenyúló Cseh-erdő (Böhmer-Wald). Ez utóbbi csúcsai közül a Rachel (1452 m.), az Arber (1475 m.) és a Dreissesselberg (1378 m.) említendők.

III. Az Alpok. Mindazon hegyek, melyek a Duna jobbpartján egész az Adriai-tengerig emelkednek az Alpok hegrendszeréhez tartoznak. Ausztria területén emelkednek részben a Központi-Alpok és a Keleti-Alpok teljesen. A Központi-Alpokat a Brenner-hágó választja el a Keleti-Alpoktól.

A Központi-Alpokhoz tartoznak: az Ötztali-Alpok a Wildspitze nevű csúcscsal (3774 m.); az Ortler csoport a hasonlónevű csúcscsal (3902 m.), mely egész Ausztriának legmagasabb kiemelkedése. Az átjárók közül az Arlbergi-hágó és a Stilfser Joch a legnevezetesebbek. Az Arlberg alatt 10 km. hosszú alagut épült a vasuti közlekedés számára.

A Keleti-Alpokhoz tartoznak: a Magas-Tauern hegység örökös hóval borított csúcsaival. Ezek közül legmagasabbak a Gross Glockner (3800 m.), a Gross Venediger (3660 m.), az Ankogel (3250 m.) és a Dreiherrnspitze (3505 m.). A Magas Tauernnek keleti folytatásaként húzódnak az Alacsony Tauernnek, melyek csúcsai közül a Dachstein (2996 m.) és a Hochgolling (2863 m.) emelkednek a legmagasabbra. Innen keletre az érczekben gazdag Stájer-Alpok húzódnak, melyeket a Semmering-hágó választ el a Wiener-Wald-tól. Az Alacsony Tauern hegységtől északra emelkednek az Osztrák-Mészkő-Alpok.

A Drávától délre emelkednek a Dolomit-Alpok, a Karni-Alpok és a Karavankok. Utóbbinak legmagasabb csúcsa a Triglav (2864 m.).

A Szávától délre emelkednek a Karsztjellegű Juli-Alpok.

Vizei.

Ausztria folyói, négy tenger vízvidékéhez tartoznak. Az Éjszaki-tengerbe ömlik a Rajna, mely mintegy 40 km. hosszúságban folyik Ausztria nyugati határán. Ennél sokkal fontosabb az Elbe, mely az Óriási-hegységben ered és Leitmeritztől kezdve a nagyobb gőzhajókat is elbírja. Mellékvizei közül még a Moldau hajózható, Budweistől kezdve. Mellékvizei még az Eger és az Iser. A Moldauba sietnek a Beraun, Wotava, Sazava és Lusnitsa.

A Keleti-tengerbe szakadnak: az Odera mely a Mährische-Gesenke-ből ered. Ez éjszakra folyva, csakhamar elhagyja Ausztriát, mivel osztrák területen még nem hajózható, nincs is kereskedelmi szempontból jelentősége. A Visztula, a Kárpátokban ered, 300 km. hosszúságban folyik Ausztria határán és lép orosz majd német területre. Bár a hajókat Krakau városától elbírja kereskedelmi jelentősége mégis igen csekély, mert egymással ellentétes viszonyban levő államokon folyik keresztül. Legnagyobb mellékfolyója a San.

Az Adriai-tengerbe ömlenek: az Etsch mely az Eisack vizével bővül és Olaszország területén ömlik Adige név alatt a tengerbe. Sok

apró parti folyó siet még az Adriai-tengerbe, de ezeknek nincs kereskedelmi jelentőségük. Megemlítendő azonban a Narenta, mely Mostártól kezdve hajózható, sőt Metkovicstől kezdve, a kisebb tengeri hajókat is elbírja.

A Fekete-tengerbe ömlenek: a Duna, mely Passaunál ér Ausztriába és miután itt 345 km. hosszú utat megtett elhagyja azt és lép magyar területre. Mióta a hajózási akadályokat eltüntették egész hosszában hajózható. Balpartján felveszi a Kamp és Morva mellékfolyókat. Jobbparti mellékvizei az Inn, a Traun, az Enns, az Ibbs, az Erlaf, a Fischa, a Lajtha és a Wien jelentéktelen folyók. A nagy Dráva és Száva sem hajózható még Ausztriában. A Dráva legjelentékenyebb mellékvize a Mura. A Dunába ömlenek még a Prut és Szeret folyók, de ezeknek csak forrásvidéke tartozik Ausztriához. A Fekete-tengerbe siet a Dnyeszter is, mely szintén a Kárpátokban ered, de sem neki, sem számos mellék-vizeinek sincs kereskedelmi jelentősége.

Tavai közül legnagyobb a Bodentó, mely Ausztria, Svájc és Németország között terülvén el, igen nagy kereskedelmi jelentőséggel bír. Hajjait számos gőzhajó szeli. Még a mainál is nagyobb volt kereskedelmi jelentősége mielőtt a Svájcba vezető vasut elkészült. Hasonlóan nagy a kereskedelmi jelentősége a Garda-tónak, mely Ausztria és Olaszország között terül el. Az Alpokban igen sok szép fekvésű tó található, melyek bár sok idegent vonzanak nyaranta magukhoz, de kereskedelmi jelentőségük alig van. Ilyenek: az Atter-, a Gmundeni- v. Traun-, a Hallstatti-, a Grundl-tó s mind Felső-Ausztriában; a Zelli-tó Salzburg; az Ossiachi, Millstätti- és Wörthi-tó Karinthiában és a Zirknitz-tó Krajnában.

Csatornáknak igen szegény Ausztria. Jelenleg még csak a tervezgetésnél tartanak. Kiepített csatornái közül a Bécs-Újhelyi-csatorna és a fővárost szelő Wien-csatorna érdemelnek említést.

Éghajlat.

Ausztria éghajlata általában kontinentális, de az egyes vidékek szerint nagyon különböző. A

közép hőmérséklet Tarnopolban $+8^{\circ}$, Bécsben $+10^{\circ}$, Triestben $+14^{\circ}$ és Lesina-szigeten $+16^{\circ}$. Az esőzések is igen nagy eltéréseket mutatnak. Az Alpokban és a tenger közelében az esőzések igen gyakoriak, míg keleten a szárazság az uralkodó. Az évi csapadék a tenger mellékén 1400 mm., Salzburgban 1160 mm., Trientben 1130 mm., Prágában 470 mm. és Csernovitzban 580 mm. A szelek különösen nagy károkat okoznak a Szarmata-síkságon, hol a zord éjszaki szeleket nem tartóztatja fel semmi emelkedés. A tengerparton a hatalmas Bóra-szélvész okoz elég gyakran nagy károkat. Legenyhébb az éghajlat az Etschvölgyében és Dalmátország déli részén, hol a délszaki növények is megteremnek.

Ausztria mezőgazdasága.

Ausztria mezőgazdasága nem áll oly fokon mint hazánké. Mezőgazdasági termékeket illetőleg behozatalra van utalva. Az ország területének 94%-a termő, 6%-a pedig terméketlen. A termőterületből 36% szántó, 33% erdő, 24% rét és legelő, 0.8% szőlő és 1.2% kert. Termelnek 20 millió hl. búzát, 30 millió hl. zabot, 30 millió hl. rozsot, 13 millió hl. árpát, 2 millió hl. kukoriczát, 90 millió hl. burgonyát, 65 millió mm. cukorrépát, 400 ezer mm. lent és 250 ezer mm. kendert. Búzá leginkább a Morvamezőn és Gácsországban termelnek. Rozsot mindenütt, árpát különösen a Hanna-síkságon termelnek. A kukoriczát leginkább Bukovinában, cukorrépát a Szudéti tartományokban termelik. Ugyancsak a Szudéti tartományokban termelik a lent és a kendert. A gyümölcstermelést Görcz (maroni) és Botzen (alma) környékén űzik nagy mértékben. A konyhakertészetet pedig Znaim (uborka), Stockerau (borsó) környékén. A virágkertészet ki van fejlődve a tartományi főhelyeken, továbbá Trieszt és Klattauban (szegfű). Bort termelnek Dalmátországban, az Etsch völgyében, Alsó-Ausztriában (Vöslau, Klosterneuburg, Grinzing), Csehországban (Melnik). Igen jelentékeny a komlótermelés Ausztriában. Saaz (Csehország) és Schärding (Felső-Ausztria) a komlótermelés főhelyei. Saazban komlóbörze is van. A dalmátszigeteken a déli-gyümölcsök és az olajbogyó is megteremnek.

Ausztria állattenyésztése.

A kitünő és nagy kiterjedésű legelők következtében Ausztria állattenyésztése virágzó.

A lovak száma 1·5 millió, a szarvasmarháké 8 millió, a juhoké 3 millió, a sertéseké 3 millió és a kecskék száma 1·5 millió.

A lótenyésztés emelése czéljából Radautzban (Bukovina) állami méntelep van. Hiresek a Marburgi (Stájerország), a Salzachvölgyi u. n. Pongaui lovak. A szarvasmarhatenyésztéssel leginkább az Alpokban foglalkoznak. Nagyon fejlett itt a tejgazdaság is. A juhokat a dalmátszigeteken tenyésztik leginkább (Lissa, Lesina, Cursola, Pasman stb.). A sertésenyésztéssel Bukovinában foglalkoznak. A háziszárnyasokat Stájerországban tenyésztik, hol sikeresen űzik a szárnyasok mesterséges hízlalását.

A halászatot az okszerű eljárás következtében nagy jövedelemmel űzik. Nevezetes halfajok: a lazac, melyet a Rajnából halásznak; a pisztráng, mely a hegyi patakokban él nagy számmal. A dunai halászat is elég szépen jövedelmez. A tengeri halászatot az Istriai-félszigeten és Dalmátországban mindenhol űzik. Gradóban nagy halkonzervgyár működik. A mesterséges haltenyésztést a Lobkovitz herczeg birtokában levő Wittingau-tavakban (Csehország) űzik nagy sikerrel.

A méhészettel leginkább az Alpokban foglalkoznak.

A selyemhernyótenyésztés főként Tirolban (Trient, Roveredo, Ala) virágzik.

Ausztria vadakban korántsem oly gazdag mint hazánk. Az Alpokban helyenkint a zerge, őz és szarvas élnek nagyobb mennyiségben. Gácsországban néha a farkasok annyira elszaporodnak, hogy az országutakat is félelmesekké teszik.

Ausztria bányászata.

Ausztria igen gazdag bányatermékben. Nagyon kedvezőtlen körülmény azonban, hogy a vas és szén legtöbb esetben, nem találhatók egy és ugyanazon helyen. Évenként 90 millió feketeszenet és 160 millió barnaszenet bányásznak. Legfontosabb szénbányák: Lilienfeldé (A.-Ausztria), Wolfsegg (F. Ausztria), Köflach és Judenburg (Stájerország),

Sagor (Krajna), Dux, Brüx, Aussig és Komottau (Csehország.) Ezen bányákból barnaszenet termelnek. Feketeszenet bányásznak: Pilsen környékén (Csehország), Mährisch-Osttau (Morvaország), Polnisch-Osttau és Karvin (Szilezia).

Vasat mintegy 6 millió mm. bányásznak. Legtöbb vasat termelik a Stajer-Alpokban. Legnagyobb vasbányák: Leoben, Eisenerz, Maria-Zell (Stájerország), Willach, St. Leonhard, St. Veit és St. Egidi (Karinthia), Sagor (Krajna), Pilsen, Rakonitz és Horovitz (Csehorsz.): Friedland, Blansko és Witkovitz (Morvaorsz.); Kimpolung (Bukovina).

A nemes fémek közül, bár némely vidéken mint a Ziller-völgyben van arany, de azt alig bányásszák; de az ezüstből mintegy 250 mm. tehető az évi termelés. Igen sok ezüstöt bányásznak Příbram (Csehorsz.) vidékén.

Rezet bányásznak: Leoben (Stájerorsz.), Klausen (Tirol) mintegy 8000 mm.

Higanyt, Idria (Krajna) bányáiból termelnek (5500 mm.).

Ónt az Érczhegységben találják (Zinnwald).

Olmet igen sokat bányásznak. Az évi termelés mintegy 100 000 mm. A legtöbbet nyerik: Willach, Bleiberg (Karinthia), Sagor (Krajna) és Klausen (Tirol).

Konyhasóból 3 millió mm. termelnek évenként.

Legfontosabb lelőhelyei: Wieliczka és Bochnia (Gácsország); Felső Ausztriában és Salzburgban az u. n. Salzkammergut területén Hallstatt, Aussee, Ischl a forrásvizekből nyerik a sót, míg Dalmátországban és Pago szigete a tenger vizéből választják azt ki.

Mészkövet az Alpokban mindenütt találják.

Márványt fejtenek: Trient, Salzburg és Lilienfeld bányáiból.

Nagymennyiségű porcellánföldet bányásznak: Karlsbad, Schlaggenwald és Pirkenhammer (Csehország) vidékén.

A drágakövek közül a gránát Bilin (Csehorsz.) környékén található.

Petroleumtermelés tekintetében Ausztria a harmadik helyen következik, Dukla, Drohobitz és Boryslaw (Gácsorsz.) forrásaiból évdnkint több mint egy millió hl. petroleumot nyernek.

Ausztria rendkívül gazdag forrásvizekben. Né-

melyik ezek közül (Karlsbad, Marienbad, Giesshübel, Rohitsch, Roncegno, Levico) az egész világon ismeretes.

Ausztria lakosai.

Ausztria lakossága még kevertebb mint hazánké, A legutolsó népszámlálás adatai szerint a lakosság nemzetiség szerint következőleg oszlik meg: német 9 millió, 36%; cseh, morva, tót együttesen 6 millió, 23%; lengyel 4·3 millió, 16%; ruthén 3·4 millió, 13%; szlovén 1·2 millió, 5%; olasz és román 1 millió, 4% horvát és szerb 0·7 millió, 3%; magyar 10 000 végre külföldiek. A németek legtömegesebben laknak a Duna mentén; a csehek az Elbe, Morva és Moldau mentén; a lengyelek a Visztula mentén; a ruthének a Dnyeszter mentén; a szlovének a Dráva és Száva mentén; a románok a Pruth és Szeret mentén; az olaszok a tengerparton és az Etsch mentén; a horvátok és szerbek Dalmátországban és a magyarok a fővárosban és Bukovina községeiben (Istensegits, Hadikfalva stb.). Foglalkozásra nézve a lakosság 60%-a őstermelő, mintegy 20%-a iparos és 5% kereskedő. Vallásra nézve: 24 millió tehát az összes lakosságnak 90%-a római katolikus; ág. év. 0·5 millió 2%; gör. kel. 0·6 millió 3%; izraelita 1·2 millió, 5%.

Ausztria ipara.

Abból a tényből következtetve, hogy a lakosságnak 20%-a foglalkozik iparral, Ausztria iparát virágzóznak lehet minősíteni. Mig hazánkban a fonó szövő ipart alig űzik, addig Ausztriában ezen iparág a legfejlettebbek közé tartozik.

Pamutfonó- és szőipari telepek: Feldkirch, Brengens, Hohenembs, Dornbirn (Vorarlberg); Pottendorf, Wiener-Neustadt, Gumpoldskirchen, Wien (Alsó-Ausztria); Trautenau, Komottau, Böhmisches-Leipa, Kosmanos, Hohenelbe, Trübau (Csehorsz.); Sternberg, Znaim (Morvaorsz.); Würbenthal (Szilézia); Warnsdorf (Csehorsz.) pamutbársonyt készítenek.

Len és kender fonó-szőőipar: Troppau, Würbenthal, Freiwaldau (Szilézia); Rumburg Trautenau, Hohenelbe, Böhmisches-Leipa (Csehorsz.); Olmütz, Sternberg, Schönberg (Morvaorsz.). Vitorlavásznat és hajókötelet Triesztben gyártanak,

G y a p j ú f o n ó - é s s z ö v ő i p a r: Brunn, Olmütz, Sternberg, Iglau, Znaim, Boskowitz (Morvaország); Reichenberg, Pilsen, Strakonitz, Dux, Tabor, Braunau (Csehország); Gráz (loden) és Innsbruck.

Kalapgyártás: Wien, Graz, Innsbruck, Brunn és Prága.

S z ő n y e g s z ö v é s: Wien, Brunn, Reichenberg,

S e l y e m g y á r a k: Trient, Ala, Roveredo (Tirol). Selyembársony, szalag, csipke és zsinórgyártás főhelye Wien.

V a s - é s f é m i p a r: Leoben, Eisenerz, Mariazell és Graz (Stájerország); Waidhofen a/Ybbs (Böhler testv. acélgyára) A.-Ausztriában; Steyr (fegyver, kerékpár). F.-Ausztriában; Willach, St. Veith, St. Leonhard, Klagenfurt (Karinthia); Prága, Horowitz, Rakonitz (Csehország); Friedland. Blansko, Witkovitz (Morvaország); Teschen (Szilézia).

F a i p a r: Galicziában van a legtöbb fűrésztelep; Prága, Leitomischl (Csehország) és Wien készítik a legtöbb hangszert; Koritschan (Csehország) hajlított bútorokat gyártanak; Wien a főhelye a közönséges bútorgyártásnak.

B ő r i p a r: Ezen iparág főhelye Wien, Prága, Königgrätz, Brunn, Graz, Triest, Krakau és Teschen.

Ü v e g i p a r: A cseh üvegiparral alig versenyezhet valamely ország. Legjelentékenyebb gyárak: Trautenau, Turnau, Gablonz, Aussig és Steinschönau (Csehország); Würbenthal (Szilézia); St. Michel (Salzburg); Lavamünd (Krajna).

P o r c z e l l á n g y á r a k: Karlsbad, Schlaggenwald és Pirkenhammer (Csehország); Znaim (Morvaország).

C z u k o r g y á r a k: Ausztria a cukorgyártás terén szintén az első országok közé tartozik. A legtöbb gyár Cseh- és Morvaországban van. Prága, Kolin, Aussig, Jung-Bunzlau, Chrudim (Csehország); Lundenburg, Prerau és Mährisch-Osttrau (Morvaország).

M a l o m i p a r tekintetében Ausztria meg sem közelítheti hazánkat. Nagyobb malmok vannak: Wien, Ebenfurt, Wiener-Neustadt (Alsó-Ausztria); Klein-München, Linz, (F.-Ausztria),

P a p i r g y á r a k: Hohenelbe, Taban, Rakonitz és Karlsbad (Csehország); Graz, Imst (Tirol); Schlögmühle.

S z e s z g y á r t á s tekintetében Galiczia áll az

első helyen. A likörgyártás terén kitűnnek: Troppau, Wien és Zára.

Sörgyárak: Schwechat, Liesing (A.-Ausztia); Pilsen, Kolin, Prága (Csehország) és Graz.

Szappan és gyertyagyárak: Wien, Liesing, Stockerau (A.-Ausztia); Brünn és Prága.

Az élelmiszeriparban kitűnnek: Prága (sonka); Grado (halkonzerv); Botzen (gyümölcskonzerv); Bodenbach, Wien Triest (csokoládé); Linz (pótkávé); Schwarzenberg, Olmütz (sajt); Wien, Prága, Troppau (czukorka).

A sokszorosító-ipar is igen magas fokon áll Ausztriában.

Ausztria kereskedelme.

Ausztria szintén a keleti termelő és a nyugati fogyasztó államok között terül el, tehát hivatva van említett országok között a kereskedelmet közvetíteni. Ezen célra van 6472 km. hosszú hajózható víziútja; 20-706 km. hosszú vasútja; 174 ezer km. hosszú táviróvonala és 110 ezer km. hosszú telefonhálózata. Az osztrák kereskedelmi hajóraj áll 1667 hajóból, melyek közül 211 gőzhajó. A hajósvállalatok közül első helyen említendő az Osztrák-Lloyd tengerhajós vállalat. Ennek 75 gőzöse a világ összes kikötőit meglátogatja. Ausztia évi összforgalma meghaladja a 1000 millió koronát, mely összegből 1400 millió korona jut a behozatalra és 1600 millió korona a kivitelre. Legnagyobb a forgalma hazánkkal. Legfontosabb kiviteli cikkek: fa és faárúk, cukor, ásványvizek, fonalak és szövetek, vas- és aczélárúk, papíráruk, bőráruk, élelmiczikkek és vegyészeti árúk. Bevisz: gabonát, lisztet, élő állatokat, bőrt, tollat, tojást, vasérczet leginkább hazánkból, továbbá fűszereket, kávé, pamutot, indigót, gépeket, órákat, selyemszöveteket és kőszent.

Vasutak.

Ausztriában az első vasut 1836-ben épült Wien és Wagram között. Ausztia vasuti fővonalai nem futnak össze egy pontban, mint hazánk fővonalai, sőt nem egy fővonal nem is érinti a fővárost. A fővonalak Ausztriában vagy kelet-nyugati (transverzális) vagy pedig észak-déli irányban (meridionális)

haladnak. Az osztrák vasutak 59 ponton szelik az ország határát és csatlakoznak a szomszédos államok vasutaival. Németország-felé 32 ponton, Svájc-felé 1, Olaszország-felé 4, Magyarország-felé 17, Oroszország-felé 4 és Románia-felé 1 ponton át csatlakoznak a vasutak a szomszédos államok vasúthálózatával.

I. Államvasutak.

1. Kaiserin Elisabeth Westbahn: Wien, St. Pölten, Linz, Salzburg, Bischofshofen, Innsbruck, Feldkirch, Buchs, Sargans, Zürich, Basel, Belfort, Páris.

Kiágazás: Salzburg, Rosenheim, München, Stuttgart, Strassburg, Nancy, Páris.

2. Kaiser Franz-Joseph Nordbahn: Wien, Tulln, Budweis, Pilsen, Marienbad, Eger, Franzensbad, Plauen, Leipzig.

3. Kronprinz-Rudolfbahn: Prága, Budweis. Steyr, Selzthal, Willach, Tarvis, Pontafel, Udine, Venezia.

4. Karl-Ludwigbahn: Oderberg, Oswiecim, Krakó, Tarnow, Przmysl, Lemberg, Tarnopol, Podwoloczyńska, Kiew, Odessa.

5. Ludwig Viktorbahn: Zwardon, Neu-Sandec, Stryj, Stanislau, Kolomea, Czernovitz, Jassy, Bukarest.

II. Kaiser Ferdinands-Nordbahn. (K. F. N. B.)

Wien, Lundenburg, Prerau, Märisch-Ostrau, Oderberg, Breslau, Berlin, Hamburg.

Kiágazás: Oderberg, Oswiecim, Krakau, Lodz, Varsó, Szt. Pétervár.

III. Nord-Westbahn. (Ész. Nyug. vasut).

Wien, Znaim, Iglau, Kolin, Leitmeritz, Tetschen, Pirna, Dresden.

IV. Osztrák-Magyar-Államvasut-Társaság. (Öst. ung. St. E. G.)

Wien, Brünn, Chotzen, Pardubitz, Kolin, Prága, Aussig, Bodenbach, Pirna, Dresden.

V. A cs. kir. szab. Déli vasúttársaság. (K. k. priv. Südbahn-Gesellschaft.)

1. Wien, Wiener-Neustadt, Semmering, Graz,

Marburg, Pragerhof, Steinbrück, Laibach, St. Peter, Nabresina, Görz, Cormons, Udine, Venezia.

Kiágazások: St.-Peter-Fiume; Nabresina-Triest.

2. Kufstein, Innsbruck, Franzensfeste, Botzen, Trient, Ala, Verona, Milano.

3. Marburg, Klagensfurt, Villach, Lienz, Franzensfeste.

VI. Buschtehradi-vasut.

Prag, Kladno, Saaz, Kadden, Karlsbad, Elbogen, Eger.

Wien.

Wien (Bécs) birodalmi székes-főváros a Duna jobbpartján, de nem közvetlenül a folyam mellett épült. Fekvése igen előnyös, mert több nemzetközi sőt világkereskedelmi jelentőségű útvonalak keresztezik itt egymást. Ilyen útvonalak: a Keleti-tengertől a Földközi tengerig (a Semmeringen át; az Éjszaki-tengertől, a Fekete-tengerig és az Atlanti-óceántól, a Fekete-tengerig vezető út. Közvetlen környéke igen termékeny. Lakosainak száma 1,675.000.

Ipara nagyon fejlett. Különösen a fonó- és szövőipar, a faipar, vegyészeti ipar, gépipar és az élelmiszerek ipara állnak a fejlettség igen magas fokán.

Kereskedelme rendkívül kedvező fekvésének megfelelően igen magas fokon áll. Forgalma körülbelül akkora mint egész Magyarországé. A vasutak innen 10 irányban ágaznak szét. Kereskedelmét nagyban emeli, hogy az uralkodó család állandóan itt tartózkodik, és hogy itt van székhelye az idegen államok nagykövetségeinek. Nevezetesebb pénzintézetei: az Osztrák-Magyar Bank (Österreichisch-Ungarische Bank), a Länderbank, Wiener Bankverein, Escompte Bank, Anglo-Österreichische Bank, Hypotheken Bank stb. Biztosító társaságok közül itt van az igazgatósága a „Donau“, „Anker“ és a Bécsi Biztosító Társaságnak.

Triest.

Ausztria legnagyobb kikötő és az ország második kereskedő városa. Az Adriai-tenger éjszaki határán a Triesti-öböl partján épült igen kopár és védtelen

helyen. Lakosainak száma 180.000. Kikötője az elsőrendűek közé tartozik. Forgalma 1833. óta emelkedik, mióta az Osztrák-Lloyd tengerhajós vállalat megalakult. Mióta Fiume kikötője elkészült, azóta fejlődése nem oly rohamos mint azelőtt volt. Triest kikötőjét évenként mintegy 30 ezer hajó érinti. Évi forgalma 15 millió mm. A szárazföldön igen nehezen közelíthető meg és innen van, hogy a vasut Triestből csak egy irányban közlekedik. Áruforgalma leginkább osztrák iparcikkekre, továbbá kávé, tea, fűszerek, rizs, bor, déligyümölcs, pamut, indigó és petroleumra szorítkozik.

Bosznia és Hercegovina.

Bosznia és Hercegovinát, valamint a Novibazári szandzsákot 1878. óta tartja Ausztria-Magyarország megszállva. A terület a politikai és katonai kormányzó fenhatósága alatt áll, kik ténykedésükért az országos bizottságnak (delegáció) felelősek. Területe 51.110 km.², 1 millió és 700 ezer lakossal. Földjének legnagyobb részét hegyek borítják és nagyobb síkságok csakis a folyamok mentén találhatók. A keleti határ közelében a Dinári-Alpok emelkednek, a nyugati határ felé ellenben kopár karsztjellegű hegyek borítják a területet. A kopár hegyek néha igen termékeny völgyeket zárnak körül, melyeket dolinának hívnak. Vizei két tenger vízvidékéhez tartoznak. A Fekete-tengerbe ömlenek: az éjszaki határon hömpölygő Száva és ennek éjszaki irányban folyó mellékvizei u. m. az Unna, a Verbász, a Boszna és a Drina. Az Adriai-tengerbe siető vizek közül legnevezetesebb a Narenta, mely Mosztártól hajózható. Mezőgazdasága emelkedőfélben van. Buzát mintegy 0.5 millió mm.; ellenben kukoriczát 1.2 millió mm. termel. Igen jelentékeny terménye a szilva, szőlő, dohány és helylyel közzel a déligyümölcs. Az egész területnek még ma is 45%-a erdő. Az állattenyésztés igen fejlett. Van mintegy 7 millió db. sertése, továbbá sok szarvasmarhája, de aránylag kevés lova. A bányatermékek közül megemlítendő a vas (Stari-Majdan, Krusevo, Vares és Fojnicza); a szén (Mostár, Dolna-Tuzla, Krka és Zenicza); az ólom (Prejdor); a konyhasó (Dolna-Tuzla és Simin Han). Ásványvizei közül

híres az arzen-vasas G u b e r viz Szrebenicza köz-
lében. Lakosainak száma 1,700.000 kiknek 42%
gör. kel., 37%-a mohamedán és 20%-a róm.-kath
vallású. Él itt még mintegy 8000 spanyolzsídó. Gyár-
ipara most kezd fejlődni Vasgyárak működnek
Doboj, Focsa és Simin-Hanban; czukorgyár Zenicza,
papirgyár Boszna-Brod, van még szódagyár, több
dohánygyár és Szerajevóban egy állami szőnyeg-
gyár. A fonást, szövést mindenhol háziiparként
űzik. Kereskedelme a természetes és vasutak iránya
következtében teljesen hazánk felé van terelve.
Vasutainak hossza 1013 km.; kiépített műutainak
hossza ellenben 6000 km. Kivitelre kerülnek; élő-
állatok, szilva, donga és egyéb faárúk, dohány és
állati termékek. Bevisznek: lisztet, vasárukat, gépeket,
bútorokat, bőrárukat, agyag-üveg és vegyészeti árukat.

Főbb vasutai a következők:

1. Boszna-Brod, Doboj, Szerajevo. Kiágazása:
Doboj-Simin-Han.

2. Szerajevo, Mostar, Metkovics.

3. Doberlin, Banjaluka (katonai vasut).

Nevezetesebb városok: Szerajevó (38.000 lak.),
Mostar (17.000 lak.), Banjaluka (15.000 lak.), Dolna-
Tuzla (11.000 lak.) és Travnik (7000 lak.).

Világkereskedelem.

A jelen kor kereskedelmét, melyben résztvesz a
Föld, összes terményeivel és az egész emberiség,
tehát az egész ismert világ, nevezzük világ-
kereskedelemnek.

Azon földterületnek, mely könnyen hozzáférhető
és közel fekszik valamely világtengerhez pl. Anglia,
Hollandia. Egyesült - Államok sokkal nagyobb a
kereskedelmi jelentősége mint az olyan földterület-
nek mely bár termékeny, de a világforgalomtól
távol, esik pl. Oroszország. Valamely földterület
kereskedelmi jelentősége tehát nem
annyira a termékenységtől, mint inkább annak
fekvésétől függ.

A föld terményei, valamint az emberi készít-
mények mint árúk szerepelnek a kereskedelemben.

Az emberiség jelenlegi létszáma körülbelül
1500 millió, kik nagyon egyenlőtlenül népesítik be
a földet. Európa területének kisebbik felén mintegy
300 millió ember lakik; ugyanennyi lakik Keleti-

Indiában körülbelül ugyanakkora területen; Khinában pedig 400 millió ember lakik, kétszerte akkora területen.

Az emberiségnek tehát $\frac{2}{3}$ -a a földnek csak $\frac{1}{10}$ részét népesítik be. Ujabban a fejlődő világkereskedelem igyekszik a népsűrűség kiegyenlítésén. Az észlelhető kivándorlások is azt igazolják, hogy a kiegyenlítés művelete most folyik. A világkereskedelem okozza napjainkban a népek újabb vándorlását, de ennek nyomát nem vér és pusztult városok jelzik, mint a középkori népvándorlását, hanem új élet és virágzó gyarmatok.

Az emberek kölcsönös megértésére a nyelv szolgál. Az európai nyelvek közül legelterjedtebb az angol, mit 100 millió ember beszél. Az angol nyelv leginkább Éjszak-Amerikában, Dél-Ázsiában, Dél-Afrikában és egész Ausztráliában.

A franczia nyelvet 50 millió ember beszéli. Az egész világon használják a diplomáciai érintkezésben.

A spanyol nyelvet 40 millió ember beszéli. A világkereskedelemben leginkább a Dél-Amerikával összeköttetésben levő kereskedők vannak ezen nyelv ismeretére utalva.

A német nyelvet 80 millió ember beszéli. Ezen nyelv csak legújabb kezd a világkereskedelemben érvényesülni.

Az orosz nyelvet mintegy 100 millió ember beszéli, de az elzárt fekvés miatt ezen nyelvnek még alig van szerepe a világkereskedelemben.

Az olasz nyelvet mintegy 40 millió ember beszéli. Főként a Földközi-tenger partvidékein használják az olasz nyelvet.

A világkereskedelem jelenlegi nagyságát leginkább azon összegek mutatják, melyek abban forognak. Az 1900. évi statisztikai adatok szerint az egész világkereskedelemben mintegy 110 milliárd korona szerepelt. Ezen összegből Európára jut 70 milliárd korona, Ázsiára 12 milliárd, Amerikára 18 milliárd, Afrikára 4 milliárd és Ausztráliára 6 milliárd korona.

Az európai államok a következő összegekkel szerepelnek a világkereskedelemben: Angolország 15 milliárd-, Németország 12 milliárd-, Franciaország 8 milliárd-, Hollandia 7 milliárd-, Belgium 5

milliárd-, Ausztria-Magyarország 5 milliárd-, Oroszország 3 milliárd-, Olaszország 3 milliárd koronával, stb.

Ázsiában: Elő-India egymagában 7 milliárd koronával szerepel a világkereskedelemben, míg a roppant kiterjedésű Khina csak 1·2 milliárd k.-val.

Amerikában: az Egyesült-Allamokra jut 12 milliárd korona; Braziliára 1 milliárd korona.

Legjelentékenyebb árúk.

Buza.

A buza szolgáltatja az emberiség műveltebb részének a mindennapi kenyeret, tehát első helyen kell róla megemlékeznünk. Legnagyobb buzatermelő államok: Egyesült-Allamok (termel 142 millió mm. ebből kivisz 600 millió korona értékűt); Oroszország (term. 116 millió mm. kivisz 250 mill. kor. ért.); Argentína (term. 10 millió mm. kivisz 80 mill. kor. ért.); Magyarország (term. 36 millió mm. kivisz 80 millió kor. ért.). Nevezetes buzatermelő helyek még Elő-India és Egyptom. Az Egyesült-Allamok és Argentína termelése, újabb területek bevonása következtében folyton emelkedik, míg a többi országokban az emelkedés annál kevésbé várható, mert megmunkálatlan terület felett már nem rendelkeznek. Említett országok még igen sok lisztet is exportálnak, de abban a tekintetben a sorrend hazánk javára megváltozik. A magyar lisztnek ez időszerint még nem akadt párja. Legtöbb búzát visz be Angolország, Belgium, Hollandia, Svájc és Olaszország. A buzakereskedelem legfontosabb helyei: New-York, Chicago, St.-Louis (Egy. Áll.), Buenos Aires (Argentína), London, Liverpool, Hull (Ang. orsz.), Berlin, Breslau, Hamburg, Stettin (Ném. orsz.) Zürich, Romanshorn (Svájc), Marseille, Paris, Le Havre (Francz. orsz.), Anvers (Belg.), Genova, Ancona, (Olasz orsz.), Braila, Galacz, Constanza (Románia), Odessza, Kiev, Libau (Orosz orsz.) és Budapest, Győr, Orosháza, Szabadka, Török-Becse.

Rizs.

Ázsia és Afrika népeinek legfontosabb tápszere a rizs. Legtöbbet termel Khina, de kivitelre nem jut semmi. Sziam évi kivitele több 50 millió korona értékű, ennél jóval több Birma kivitele, mely rizs-

kivitel tekintetében az első helyen áll. Japán kivitele meghaladja a 10 millió koronát. Megemlítendőek még az Egyesült Allamok, továbbá Olaszország és Spanyolország, melyek szintén visznek ki bár nem sok rizst. A kiviteli helyek közül Rangoon (Birma), Bangkok (Sziám), Yokohama (Japán) a legjelentékenyebbek. A beviteli helyek közül London, Amsterdam, Hamburg, Marseille, Triest és Fiume a legfontosabbak.

Kávé.

A világkereskedelemben négy kávétermelő vidéket ismernek. Ezek: Arábia, Kelet-India, Nyugat-India és Dél-Amerika. A legtöbbet termel Dél-Amerika. Maga Brazília 5·5 millió mm. kávé termel évenként, mi több mint a föld összes kávétermelésének fele. Jáva sziget évi termelése 0·5 mill. mm. Igen jelentékeny termelőhelyek még: Kuba-sziget, Ceylon-sziget és Arábia. Ceylon évi termelése folyton csökken, mert a kávé helyett ma inkább teát termelnek. Legfontosabb kiviteli helyek: Santos, Rio-di-Janeiro (Brazília), Habana (Kuba), Batavia és Soerabaya (Java), Colombo és Point-de-Gall (Ceylon), Mokka (Arábia). Európában a legtöbb kávé Németország, Franciaország, Ausztria-Magyarország és a Balkánállamok fogyasztják. Legjelentékenyebb beviteli helyek: London, Amsterdam, Hamburg, Marseille, Triest és ujabban Fiume.

Tea és cacao.

A teát ez időszertől kizárólag Kelet- és Dél-Azsiában termelik. A Föld összes teatermelésének mintegy harmadrészét, körülbelül egy millió mm. Khina szolgáltatja. Elő-India majdnem ugyanannyit termel, de ez minőség tekintetében felülmúlja a khinai teát. Nevezetesebb termelő helyek még Japán és Jáva sziget. A tea részint tengeren részint karavánok közvetítésével a szárazföldi úton jut Európába. Legfontosabb kiviteli helyek: Sanghai, Fu csou, Han-kou (Khina), Bombay (Elő-India), Batavia (Jáva). A beviteli helyek között első sorban London és Moszkva említendő. A tea bizonyos tekintetben még a világtörténelemben is szerepel, mert a tea megadóztatása volt legközvetlenebb oka az Éjszak-amerikai szabadságharcnak. Napjainkban már Fiume is közvetlenül a termelőktől vásárolja a teát.

A cacaót leginkább Közép- és Dél-Amerikában termelik. Mexico termeli a legkitünőbb cacaót, sokat termelnek Cuba, Haiti, St. Domingo területén és Dél-Amerika államaiban. A kiviteli helyek közül Vera Cruz (Mexico), Puerto Cabello (Venezuela), Pernambuco (Brazília) a legfontosabbak. Beviteli helyek London, Liverpool, Amsterdam, Barcellona és Le Havre.

Dohány.

A dohány eredetileg amerikai növény, de már minden földrészen termelik. Legtöbb dohány azonban még ma is Amerikában terem. A termelés emelkedését az állami monopoliумok korlátozzák. Az Egyesült Államok dohánykivitele az 1901. évben elérte a 130 millió koronát. Igen sok dohányt termelnek Cuba szigeten, de innen a dohányt feldolgozva viszik ki, Cuba évi szivarkivitele meghaladja a 100 millió koronát. Jelentékeny még Elő-India Brazília, a Filippi-szigetek és Szumatra-sziget dohánytermelése. Az európai államok közül Németországban és Hollandiában a dohánytermelést nem monopolizálja az állam, de azért nem ezen országokban, hanem Oroszországban, Magyarországon és Törökországban termelik a legtöbb dohányt. Kiviteli helyek: New-York, Habana, Rio-di-Janeiro, Bombay, Manila és Padang. Mióta Spanyolország gyarmatait elvesztette, dohányszükségletét részben hazánkból fedezi. Beviteli helyek: Hamburg, Brema, Rotterdam. A Föld összes dohánytermelése mintegy 15 millió mm.

A gyapot vagy pamut.

Gyapottermelés tekintetében az Egyesült-Államok, Elő-India és Egyptom említendők első sorban. Magának az Egyesült Államoknak évi kivitele 1500 millió korona értéknek felel meg. Elő-India kivitele mintegy 100 millió koronára, Egyptomé pedig 150 millió koronára tehető. Jelentékeny kivitele van még Braziliának, Khinának. Bevitel tekintetében Angolország egymaga több pamutot visz be, mint a többi államok együttesen. Sok pamutot vásárol még Németország, Franciaország, Svájc Ausztria és Oroszország. Hazánk csak napjainkban kezd pamutot importálni. Kiviteli helyek: New-Orleans, Alexandria, Bombay. Beviteli helyek: Liverpool, Le

Havre, Bréma. A pamutipar tekintetében első helyen áll Angolország, hol állandúan 50 millió orsó szedi fel a kész fonalat. Csupán pamutfonalból mintegy 200 millió korona értékűt, egyéb pamutárúból pedig 1500 millió korona értékűt visznek innen ki a szélrózsa minden irányába. Igen jelentékeny kivitele van Svájcznak (127 mill. kor.), Németországnak és Ausztriának. Az európai országok közül hazánk vásárolja a legtöbb pamutárút.

Czukor.

A czukrot leginkább a forró égöv alatt termő czukornádból és a mérsékelt égöv alatt termő czukor-répából állítják elő. A legtöbb czukornádat szolgáltatják a Kelet-Indiai és Nyugat-Indiai szigetek. Jáva sziget egymagában 150 millió mm. czukrot termel évenként, Cuba pedig közel 100 mill. kor. értékűt. Nem sokkal kevesebbet termelnek a Filippi-szigetek és Puerto-Rico. A XIX. század elejéig Európa czukorszükségletét kizárólag a gyarmatokról fedezték. Addig a czukornádtermelés folytonosan emelkedett. A híres európai zárlat óta azonban az európaiak megszokták a répából a czukrot kivonni, úgy, hogy jelenleg a föld kerekiségén termelt czukor nagyobb részét már répából nyerik.

A répaczukortermelés legnagyobb Németországban (23 millió mm. 800 mill. kor. ért.), Franciaországban (11 millió mm. 350 millió kor. ért.), Ausztria és Oroszország czukortermelése akkora mint Franciaországé. Hazánk is több czukrot termel mint a mennyit elfogyaszt.

Legtöbb czukrot Anglia és az Egyesült-Államok viszik be.

Fontos kiviteli helyek; Habana, Puerto-Rico, Manila (Filippi-szk.), Szamarang (Jáva), Hamburg, Magdeburg (Ném. orsz.), Aussig és Prága (Ausztria). Beviteli helyek: London, New-York, Bombay, Alexandria, Konstantinápoly és Genova.

Az európai államok czukortermelése. a haagai konferencia határozmányai szerint a közel jövőben, nagy változás előtt áll.

Bor.

A szőlőművelés és ezzel kapcsolatban a bortermelés Európában áll a legmagasabb fokon. Első helyen említendő Franciaország, melynek évi ter-

melése 50–60 millió hl., második helyen áll Olaszország, melynek átlagos évi termelése 30 millió hl. ezt követi Spanyolország évi 25 millió hektoliter termeléssel. Sok bort termel még Portugália, Magyarország és Románia. Franciaország borkivitele 200 millió koronára tehető, Olaszországé meghaladja a 100 millió koronát, Spanyolorszagé 50 millió koronát és Portugáliáé 25 millió koronát. Aránylag Franciaország viszi be a legtöbb bort, mintegy 150 millió kor. ért. Sok bort vásárol Angolország, Svájc, Németország, Oroszország, az Egyesült-Államok, Brazília és Argentina. Fontosabb kiviteli helyek: Bordeaux, Marseille, Barcellona, Genova, Brindisi és Oporto. Beviteli helyek: Cette (Franciaország), London, Brema, New-York, Rio-de-Janeiro és Buenos Aires. A peszgőborgyártás terén első helyen áll Franciaország.

Fa és faárúk.

A fát illetőleg különbséget kell tenni a tropikus és a mérsékelt égövi fák között. Az ébenfa, paliszanderfa és szantálfa hazája Kelet-India, míg a testőfák legnagyobb része, valamint az íróngyártáshoz szükséges nyugati czedrus Amerikából származik. A forró égöv őserdei még ma sincsenek használatba véve.

A mérsékelt égövi fák leginkább azon országokból származnak, melyek erdőségekben gazdagok. Ilyenek Oroszország, Svéd- és Norvégország, Ausztria és Magyarország, Kanada és az Egyesült Államok. Oroszországnak valamint Svéd- és Norvégországoknak erdősége félakkora mint az ország területe. Ausztria és Magyarország területének pedig 30%-a erdő. Oroszország, Svéd- és Norvégország valamint az Egyesült Államok fakivitele évenként 200 millió korona, Kanadáé 100 millió korona. Ausztriáé és Magyarországé pedig külön-külön 50 millió korona. Legnagyobb a bevitel Angolországnak, az Egyesült-Államoknak, Belgiumnak, Hollandiának, Német-, Francia- és Spanyolországnak.

A faipart illetőleg; a bútorgyártás Ausztriában Német- és Franciaországban virágzik; a hajlított bútorgyártás, az Egyesült-Államokban, Ausztriában és Magyarországon áll magas fokon; az épületfagyártás különösen Ausztriában és hazánkban virág-

zik, a dongagyártás terén hazánk áll első helyen, a gyermekjátékgyártásban Németországot (Nürnberg) illeti meg az elsőség.

A szalmafonás Olaszországban és Svájcban áll magas fokon.

Élő állatok.

Ezen elnevezés alá foglaljuk a hasznos háziállatokat, melyek igen nagy jelentőséggel bírnak a világkereskedelemben. Legtöbb ló van Oroszországban 25 millió db., az Egyesült-Államokban 16 millió db., Magyarországon 2-3 millió db. Aránylag igen sok ló van Svájcban, 130 000 db. és Dániában 500 000 db. Minőség tekintetében legjelesebbek az arab, angol, magyar és török lovak.

A földön élő szarvasmarhák száma körülbelül 300 millió db. Európában a legtöbb szarvasmarha él Oroszországban (37 mill. db.), Németországban (19 mill. db.), Franciaországban (15. mill. db.), Angolországban (12 mill. db.), Ausztriában (9 mill. db.), Magyarországon (7 mill. db.). A szarvasmarha állomány azonban legnagyobb Amerikában. Az Egyesült-Államokban egyedül 44 mill. db. szarvasmarha él, aránylag még sokkal több él Argentínában.

A juhok száma körülbelül 500 millió db. A juhoknak több mint egy harmada él Ausztráliában, 70 millió db. Oroszországban, 60 millió db. az Egyesült-Államokban, 30 millió Angolországban. A múlt században nálunk is virágzott a juhászat és ezzel kapcsolatban a gyapjutermelés, de részint mert a rétek és legelők megfogytak, főként pedig az ausztráliai verseny miatt az nagyon aláhanyatlott. Hazánk jelenlegi juhállománya alig 8 mill. db.

A sertésenyésztés terén az Egyesült-Államokat egyetlen állam sem közelíti meg. Ott a sertések száma majdnem 40 millió db. Európában bár nem számra nézve, de aránylag legtöbb sertés van Magyarországon (7.5 millió db.). Számra nézve is csak Oroszország (12 millió db.) és Németország (16 millió db.) mulják felül.

Bőrök és prémek.

Ott hol a legtöbb ló, szarvasmarha és juh él onnan származik a legtöbb bőr a kereskedelemben. Első helyen említendő Argentina, melynek bőrkivi-

tele több mint 50 millió korona értékű. Igen jelentékeny a kivitele Elő-Indiának és Ausztráliának. Európában hazánk, Oroszország és a Balkán-államok viszik ki a legtöbbet. A behozatalt illetőleg Angolország, Németország, Franciaország és Ausztria említendőek első sorban.

A prémek részint Brit-Észak-Amerikából, részint Szibiriából származnak. Az amerikai prémek legnagyobb piacza London, az Ázsiából származókének Nizsnij-Novgorod. A két fontos piacról az összes prémek Leipzigba kerülnek, melynek vásárai (Messen) ebben a tekintetben a legnagyobbak a földön.

Petroleum.

Földünkön négy nagyobb petroleumvidék van. Első helyeu említendőek az Egyesült-Államok, melyek sok időn keresztül egyedül látták el a világot petroleummal. Utána következik Oroszország, mely a termelt mennyiséget illetőleg alig marad az Egyesült-Államok mögött, de kereskedelme ebben a tekintetben határozottan felülmulja azt, mert közelebb fekszik a fogyasztó országokhoz. Jelentékeny a petroleumtermelés még Ausztriában és Romániában. Az Egyesült-Államok petroleumkivitele 350 mill. kor. ért. Legfontosabb kiviteli helyek: Philadelphia, New-York, Baku (Oroszország), Dukla, Drohobitz, Boryslaw (Ausztria). Beviteli helyek: London, Hamburg, Le Havre és Fiume.

Kőszén.

A kőszénnek mint a legfontosabb tüzelőanyagnak és mint az ipar egyik főfeltételének nagy jelentősége van a világkereskedelemben. A kőszéntermelés tekintetében első helyen áll Angolország, mely évenként mintegy 2000 millió mm. kőszént termel. Napjainkban az Egyesült-Államok is megközelítették ezen mennyiséget. Németország évi termelése megközelíti az 1500 millió mm. Belgiumé 300 millió mm. és Ausztriáé csak valamivel kevesebb. Legnagyobb kivitele Angliának van. évenként mintegy 300 millió kor. ért. Az Egyesült-Államok kőszéntermelését a vasutak és hatalmas gyártelepek csaknem felemésztik. Kivitele van még Németországnak, Belgiumnak és Ausztriának. Bevitelre szorulnak: Franciaország, Spanyolország, Olaszország, Magyarország, Hollandia és Dánia.

Svájcz szintén szűkölködik szénben, de az ipar ott igen előnyösen értékesíti a vízierőt.

Vas- és vasárúk.

A fémek között legnagyobb ipari jelentősége a vasnak van, ebből kifolyólag kereskedelmi jelentősége is igen nagy. A vastermelés tekintetében Angolország áll az első helyen. Vas- és aczélárúkból évenként mintegy 1000 millió kor. ért. exportál. Nem sokkal kevesebb értéket képvisel az Egyesült-Államok kivitele. Németország kivitele is meghaladja az 500 mill. kor. ért. Jelentékeny kivitele van még Belgium, Franciaország, Ausztria és Magyarországnak. Bevitelre szorulnak: Spanyolország, Olaszország, Svájc, a Balkán-államok, Oroszország, az Európán kívüli földrészek államai és a gyarmatok.

Tengeri útvonalak és hajósvállalatok.

A kereskedelem, jelenlegi magas fokon álló fejlettsége folytán a világtengereket nem úgy tekinti, mint hajdan, azaz mint rettegett és meg nem közelíthető elemeket, hanem tekinti mint a világkereskedelmet előmozdító egyik legfőbb tényezőt, melyek a nagy kontinenseket inkább össze kötik egymással mint elválasztják.

Öt világtengert ismerünk, melyek a következők: az Északi Jeges-óceán, a Déli Jeges-óceán, az Atlanti-óceán, a Nagy v. Csendes-óceán és az Indiai-óceán. A világtengerek közül a Jeges-óceánoknak, mivel az év legnagyobb részében be van fagyva, alig van kereskedelmi jelentőségük. Az Indiai óceán három földrész között terülve el, nincs olyan jelentősége mint az Atlanti és Csendes-óceánoknak, melyek négy földrész között foglalnak helyet. Az Atlanti-óceán, mert aránylag sokkal keskenyebb mint a Csendes-óceán, továbbá mert a hajózást akadályozó szigetek nem elszórtan emelkednek ki belőle, hanem a nagy szárazulatok közelében sorakoznak egymás mellé és végre mert ezen óceánnak vannak a legtöbb öblözetek, azért kereskedelmi jelentőség tekintetben ezt illeti meg az elsőség. Ennek hajóit szelik a legtöbb gőzösök és vitorlások és ennek partjain épült városok (London, Hamburg, New-York, Rio-de-Janeiro stb.) a legelső kereskedelmi emporiumok.

A kereskedelmi érdekek követelik meg, hogy az óceánok, minél rövidebb úton legyenek megközelíthetők ezért készült a Szuezi-csatorna (1869), mely az Atlanti- és Indiai-óceánok közötti utat rövidíti meg. Az Atlanti- és Csendes-óceánok közötti utvonal megrövidítése czéljából fogtak bele a Panama és Colon közötti csatornaépítésébe. Az európaiakra nézve alig elviselhető éghajlati viszonyok, ugyan egyelőre megakadályozták a nagy mű létrejöttét, de már készül az újabb terv, mely a Nicaragua-tó és a St. José folyó felhasználásával óhajtja a két óceán közötti csatornát létesíteni és nincs kétség benne, hogy az rövidesen el is fog készülni.

a) Útvonalak az Atlanti-óceánon:

Liverpool—New-York (8 nap)
 Glasgöw—New-York (8 nap).
 Hamburg—New-York (9 nap).
 Rotterdam—New-York (9 nap).
 Antwerpen—New-York (9 nap).
 Havre—New-York (9 nap).
 Fiume—New-York (14 nap),
 Nantes—St. Thomas—Colon (21 nap).
 Liverpool—Lisboa—Rio-de-Janeiro—Buenos-Aires—Punta Arenas—Valparaiso—Callao.
 Hamburg—Lisboa—Buenos-Aires.
 Fiume—Triest—St. Salvador, Rio-de-Janeiro—Santos

b) Utvonalak az Indiai-óceánon:

Southampton—Lisboa—Brindisi—Port-Said
 Aden-Bombay.
 Aden—Cape-Town.
 Colombo—Bombay—Caratsee.
 Colombo—Madras—Calcutta—Rangoon.
 Colombo—Singapore—Batavia.

c) Utvonalak a Csendes-óceánon:

Singapore—Honkong—Sanghai—Yokohama.
 Singapore, Batavia—Sidney—Melbourne.
 Sidney—Welligtown—Valparaiso.
 Sidney—San-Francisco.
 Yokohama—San-Francisco.
 Angol hajósvállalatok:
 Peninsular and Oriental Steam Navigation Company (röviden P. O. vállalat, a hajók kéményén látható két betű után). A vállalat szék-

helye Southampton. Hajóinak száma: 52, melyek tonnatartalma 200'000-nél valamivel több, (1 tonna = 1.1 m³).

Pacific Steam Ship Company. Székhelye Liverpool.

Cunard Line. Székhelye, Liverpool, hajóinak száma 21, ezek tonnatartalma 126'000.

Allan Line. Székhelye Liverpool.

Anchor-Line. Székhelye, Glasgow. Ezen vállalat hajói Fiuméba is eljárnak.

Franczia hajósvállalatok:

Messagerie Maritime. Székhelye Marseille, hajóinak száma 63, ezek tonnatartalma 243'000,

Compagnie Général Transatlantique. Székhelye: Le Havre, hajóinak száma 62, ezek tonnatartalma 187'000.

Fraissinet et Co. Székhelye Marseille.

Valéry Frères et Fils. Székhelye Marseille.

Német hajósvállalatok:

Hamburg-Amerikanische Packetfahrt Actien Gesellschaft. (H. A. P. A. G.). Székhelye Hamburg; hajóinak száma 69, ezek tonnatartalma 324'000.

Hamburg-Südamerikanische Dampfschiffart-Gesellschaft. Székhelye Hamburg; hajóinak száma 32, ezek tonnatartalma 108'000.

Norddeutscher Lloyd. Székhelye Bremen; hajóinak száma 64, ezek tonnatartalma 317'000.

Adler. Székhelye Hamburg.

Hansa. Székhelye Bremen.

Holland hajósvállalatok:

Nederlands Indisch Stoomvaart Maatschappij. Székhelye Rotterdam.

Nederlands Amerikansche Stoomvaart Maatschappij. Székhelye Amsterdam.

Belga hajósvállalatok:

Red Star Line. Székhelye Anvers.

White Cross Line. Székhelye Anvers.

Rhyde-Line. Székhelye Anvers.

Olasz hajósvállalatok:

Navigazione Generale Italiana. Székhelye Genova; hajóinak száma 98, ezek tonnatartalma 178'000.

La Veloe. Székhelye Genova.

Osztrák hajósvállalat:

Oesterreichischer Lloyd. Székhelye Triest; hajóinak száma 75, ezek tonnatartalma 90 000.

Magyar hajósvállalat:

„Adria“ magy. kir. Tengerhajózási Részvénytársaság. Székhelye Fiume.

Orosz hajósvállalatok:

Ruszkoje Obcsesztvo parochodsztna i torpolyvi. (Compagnie Russe de Navigation a Vapeur et de Commerce). Székhelye Odessa; hajóinak száma 60, ezek tonnatartalma 161 000.

Dobrovolnij Flot. Székhelye Odessa.

Amerikai hajósvállalatok:

Pacific Mail Steam Ship Company. Székhelye New-York.

Oriental and Occidental Steam Navigation Company. Székhelye San-Francisco.

Szárazföldi utvonalak és vasutak.

Az ó- és középkorban a kereskedők csaknem kivétel nélkül a szárazföldi utakat használták. Az ó-korban a fönicziaiak tesznek e tekintetben kivételt, kikről tudva van, hogy bátor hajósok voltak.

A rómaiak csak akkor tekintették tényleg meghódítottnak valamely területet, ha ott az utakat elkészítették. Az utakon a távolságokat kövekkel jelölték meg, a mérést pedig mindenkor azon aranyozott oszloptól számították, mely Róma város főterén a Forum Romanum-on volt felállítva.

A középkori Hanza-szövetség szintén kizárólag a szárazföldi utvonalakat használta.

Napjainkban világkereskedelmi jelentősége csak azon szárazföldi útvonalaknak van, melyek mintegy folytatásai a tengeri utvonalaknak. Ezen fontos utvonalakon nincs olyan természeti akadály mit a nemzetek le nem küzdöttek volna, csakhogy a kereskedelem akadályozva ne legyen. A folyókat áthidalták, a hegységek tömkelegeiben pedig költséges alagutakkal hárították el a közlekedés akadályait.

Világkereskedelmi jelentőségű útvonalak:

a) Európában: Calaistól—Konstantinápolyig; Ostendétől—Konstantinápolyig; Lisboatól—Szt. Pétervárig, az Északi- és Keleti-tenger kikötőiből, a

Szt. Gotthard-, Brenner- vagy Semmeringi-alaguton keresztül a Földközi-tengerig.

b) Ázsiában: Skutaritól, Perzsián, Afghanisztánon, a Kaibir-szorosan, Hindusztánon, Jünnamón keresztül a Csendes-óceánig; Moszkvától, Szibirián keresztül a Csendes-óceánig.

c) Afrikában: Alexandriától, a keleti partok mentén, Capetownig; Kairótól Sziuton át Kanoig; Algertől – Timbuktuig.

d) Amerikában: Halifaxtól – Uj-Westminsterig; New-Yorktól három úton S.-Franciscoig; Vera-Cruztól S.-Blasig; Colontól-Panamáig; Buenos-Aires től-Valparaisoig.

e) Ausztráliában ez időszertint még nincsen olyan utvonat, mely a kontinensen keresztül vezetne.

Az első vasutat Stephenson György építette Manchester és Liverpool között (1827—29). Kezdetben nagy bizalmatlansággal viselkedtek az új találmánynyal szemben, de a kereskedők rövidesen belátták annak nagy előnyeit és így első sorban ott kezdték el a vasutakat építeni, hol a kereskedelem a fejlettség magasabb fokán állott. Ma már több mint 800.000 km. hosszú, a földkerekségén lefektetett vasuthálózat. Ennek több mint fele jut Amerikára; 280.000 km. jut Európára; 60.000 km. jut Ázsiára; 25.000 km. jut Ausztráliára és csak mintegy 20.000 km. Afrikára.

Legnagyobb jelentőségűek azon vasutvonalak, melyek a világkereskedelmi utakon vannak lefektetve.

Vasutak hossza 1902. évben.

Európában: Belgium 4562 km., Bulgária és Kelet-Rumélia 1562 km., Dánia 2914 km., Németország 51.850 km., Franciaország 43.046 km., Görögország 1014 km., Angolország 35.164 km., Olaszország 15.787 km., Németalföld 2778 km., Ausztria 20.706 km., Magyarország 18.305 km., Portugália 2376 km., Románia 3319 km., Oroszország 45.121 km., Svédország 11.320 km., Norvégország 2057 km., Svájc 3859 km., Szerbia 578 km.; Spanyolország 13.357 km., Törökország 2043 km. Összesen: 281.718 km.

Ázsiában: Ázsiai Oroszország 10.956 km., Ázsiai Törökország 2760 km., Elő-India 40.281 km., Khina 2700 km., Japán 6550 km. Összesen: 63.247 km.

Afrikában: Egyptom 4646 km., Fokföld 4006 km., Algir 3472 km., Tunisz 1422 km. Egyéb európai gyarmatokon mintegy 8000 km. Összesen: 21.546 km.

Amerikában: Brit-Észak-Amerika 28393 km. Egyesült Államok 312.663 km., Mexiko 15.554 km., Argentina 16767 km., Brazília 14.798 km., Bolivia 972 km., Chile 4634 km., Kolumbia 605 km., Costa-rica 261 km., Ecuador 300 km., Guatemala 640 km., Honduras 92 km., Nicaragua 225 km., Paraguay 253 km., Peru 1667 km., San Salvador 117 km., Uruguay 1841 km., Venezuela 1020 km. Összesen 400.702 km.

Ausztráliában: Victoria 5163 km., Dél-Ausztrália 3028 km., Új-Dél-Wales 5057 km., Nyugat-Ausztrália 3182 km., Tasmania 955 km., Queensland 4507 km., Új-Zeeland 3559 km. Összesen: 25.450 km.

A legjelentékenyebb vasutvonalak:

Európában: Calais—Konstantinápoly. Calais, Amiens, Paris, Belfort, Basel, Zürich, Büchs, Feldkirch, az Arlbergi alaguton át, Innsbruck, Salzburg, Wien, Budapest, Zimony, Belgrád, Nis, Sophia, Filippopol, Edirne és Konstantinápoly.

Ostende—Konstantinápoly, Ostende, Bruxelles, Köln, Frankfurt-a-Majna mellett, Nürnberg, Passau, Wien, Budapest, Orsova, Bukarest, Csernavoda, Constanza, Várna, Konstantinápoly.

Lisboa—Szt.-Pétervár. Lisboa, Madrid, a Roncesvallesi hágón keresztül Bayonne, Bordeaux, Paris, Köln, Berlin, Königsberg, Szt.-Pétervár. Bremen-Brindisi, Bremen, Köln, Strassburg, Basel, Zürich, a Szt.-Gotthard alaguton át Milano, Bologna, Brindisi.

Stettin-Genova. Stettin, Berlin, Leipzig, Hof, München, Kufstein, Innsbruck, a Brenner-hágón át Trient, Ala, Verona, Milano, Genova.

Ázsiában: Transzibériai vasút. Szt.-Pétervár, Moszkva, Nisnij-Novgorod, Ufa, Cselyabinszk itt csakhamar eléri a vasut Európa határát, Kurgan (ez már Ázsiában van), Petropavlovszk, Omszk, Tomszk, Krasnojarszk, Irkuczk, Csita, Nercsinszk, Blagoveszenszk, Vladikosztok.

Transkaspiumi vasut. Szt.-Pétervár, Moszkva,

Vorones, Derbent, Baku. Innen az utasokat gőzhajón viszik át a Kaspi-tenger tulsó partjára, hol Michajlowszk az első vasuti állomás, Asabad, Bukhara, Szamarkand, Kokan, Andidjan.

Amerikában. Canadian-Pacific vasut. Pacific vasut elnevezés alatt Amerikában azon vasutvonalakat értik, melyek az Atlanti-óceán partvidékéről kiindulva egész a Csendes-óceánig (Ocean Pacific) nyúlnak Észak-Amerikában a Canadian-Pacific vasúton kívül még három ilyen vasutvonal létezik.

Halifax, Quebec, Montreal (itt megy át a vasut a Szt.-Lőrincz folyamon át épített világhírű Victoria-hidon), Ottawa, Vinnipeg, New-Westminster.

Northern-Pacific vasut. New-York, Buffalo, Chicago, Bismarck. Itt a vasut áthalad a természeti ritkaságokban gazdag „National Parkon“. Portland, Olympia vagy Portland, San-Francisco.

Union-Pacific-vasut. New-York, Baltimore, Cincinnati, St.-Louis, Kansas-Cyti, Sacramento, San-Francisco.

South-Pacific vasut. New-York, Cincinnati, St.-Louis, Little-Rock, El-Paso, Los-Angelos, San-Francisco.

Mexicoi-Pacific vasut. Vera-Cruz, Mexico, Queretara, Guadalajara és St.-Blas.

Panama vasut. Colon - Panama.

Dél-Amerikai-Pacific vasut. Buenos-Aires, Mendoza, Valparaiso.

Afrikában: Lorenzo-Marquez és Cape-Town közötti vasut. Lorenzo—Marquez, Middelburg, Pretoria, Johannesburg, Kimberley, Worcester, Cape-Town.

Ausztráliában: Brisbane - Adelaide közötti vasut. Brisbane, Sydney, Melbourne, Adelaide.

A posta.

A posta mint a közvetett érintkezés egyik eszköze, nagy szerepet tölt be a kereskedelemben. Valamely állam postaforgalmából bátran következtethetünk annak kereskedelmi fejlettségére.

Az ó-korban és középkorban csak a kiváltságos személyek élvezhették a posta előnyeit. A XVI. század elején Taxis olasz nemes engedélyt kapott a császártól, hogy Wien és Bruxelles között állandó postajáratot rendezzen be, mely a magánosok és

kereskedők leveleit is továbbította. Nagy Frigyes porosz király szervezte első ízben az állami postahivatalokat. A vasut feltalálásával nagyot lendült a posta, mert míg azelőtt kocsikon szállították a küldeményeket, most a vasut továbbította azokat. A posta fejlődésének történetében korszakalkotó Rowland Hill fellépése, kinek indítványára Angolország 1840-ben elrendeli, hogy az ország határán belül, tekintet nélkül a távolságokra a levelek ugyanazon díjért (penny porto) szállíttassanak.

Dr. Stephan német birodalmi főpostamester és államtitkár kezdeményezésére 1875-ben Bernben megalakult a „Nemzetközi postaegyesület“, melynek ma már Marokko, Korea, Khina és a néger államok kivételével, minden állam tagja. A nemzetközi postaegyesületnek köszönhetjük, hogy ma bárhova 25 fillér díjért elviszik a leveleket. Az ő határozmánya, hogy az egyenlő értékű levéljegyek minden államban ugyanazon színűek.

A világ postaforgalma körülbelül 30 milliárd darab. Legnagyobb az Egyesült-Államok postaforgalma 14·2 milliárd, Németországé 5·5 milliárd, Angolországé 4·7 milliárd, Franciaországé 2·5 milliárd, Oroszországé 862 millió, Olaszországé 720 millió, Ausztriáá 700 millió, Magyarországé 530 millió, Belgiumé 487 millió, Svájczé 403 millió. Az európai államok között legkisebb Görögország postaforgalma: 17 millió.

A táviró.

Sok kísérletezés után Morse Tamás találta fel a ma is használatos távirókészüléket. A földkerekségén kifeszített táviróvonalak hossza mintegy 7 millió km; ebből jut Európára 2·8 millió km., Ázsiára 0·5 millió km., Afrikára 0·1 millió km., Amerikára 3·6 millió km. és Ausztráliára 0·9 mill. kilométer.

Az első táviróvonal 1840-ben készült és bár helyenként óriási akadályokat kellett leküzdeni, a hálózat mindegyre terjedt, mi leginkább igazolja a közlekedés eme eszközének nagy jelentőségét. A távirók közül leghosszabbak a Lisboa és Vladivosz-tok közötti, az Afrika keleti partján Alexandria és Cape-Town közötti, az amerikai Pacific-vasutak

melletti, az ausztráliai kontinensen keresztül Port-Darwin (Palmerston) és Adelaide közötti vonalak.

Az egyes államok közül leghosszabb távíróvonal felett rendelkeznek az Egyesült-Államok 3·157·000 km., Franciaország 532·000 km., Angolország 528·000 km., Németország 473·000 km., Elő-India 274·000 km., Oroszország 332·000 km., Ausztria 173·000 km., Olaszország 167·000 km., Brazília 130·000 km., Magyarország 115·000 km. és Japán 100·000 km.

A táviratok évi összege: 350 millió (1902). A távíró intézmény új korszak előtt áll, mert most folynak a kísérletek a drótnélküli távirással, mit Marconi talált fel.

A kábelek.

A távíró gyakorlati sikere készítette az emberiséget, hogy legyőzze azon akadályt, melyet a víz okoz a villamos erő haladásában. Brett angol mérnöknek sikerült 1851-ben az első tengeralatti távírót (kábel) Dover és Calais között lefektetni és ezzel a táviratozást lehetővé tenni Európa szárazulatáról Angolországba.

Miután az első kábel lefektetése sikerült, Field Cyrus amerikai mérnök elkészítette az Atlanti-óceánon keresztül létesítendő tengeralatti távíró tervét. Csakhamar megalakult egy társaság, mely a terv kivitelére vállalkozott. 1857-ben megkezdődött a nagy munka és egy év alatt elkészült az első kábel Európa és Amerika között, úgy, hogy 1858-ban Lincoln Ábrahám elnök Victoria királyné már a villamos erő segítségével üdvözölhették egymást, Azonban a vezetősodronyok rosszul voltak elszigetelve, minélfogva a kábel rövidesen felmondta a szolgálatot. Csak midőn a guttaperchát, ezen kitűnő elszigetelő anyagot megismerték, fogtak ismét egy újabb kábel lerakásába. Végre 1866-ban sikerült az első maradandó kábelt Európa és Amerika között lefektetni. Napjainkban készült el a kábel Amerika és Ausztrália között és így ma már lehetséges valamennyi világrészbe táviratokat meneszteni.

Az Atlanti-óceánban jelenleg 14 kábel van lefektetve. Ezek közül 12 kábel Európa és Észak-Amerika, kettő pedig Európa és Dél-Amerika között

van hivatva a forgalmat lebonyolítani. Az Észak-Amerikába vezető kábelek közül 9 az angoloké, 2 a francziáké és egy a németeké.

Lisboa a kiinduló pontja azon kábelnek, mely Malta, Port-Szaid, Szuez, Aden. Colombo, Szingapoore, Honkong, Sanghaion át Yokohamaba vezet, Ezen vonalból ágaznak ki a következő kábelek: a) Aden, Zanzibar, Lorenzo—Marquez, Port-Natal, Cape-Town; b) Colombo—Bombay: Colombo—Madras; c) Szingapoore—Batavia egész Port-Darwinig (Ausztrália).

Magyarországnak ez időszerint még nincs tengeralatti távírója. Tervbe van véve Fiume és Ancona között kábelt lefektetni, de a kivittel még nem foglalkoznak komolyan, A Dunán és Tiszán keresztül azonban több helyen van már kábel lefektetve.

A távbeszélő.

A közlekedő eszközök között legfiatalabb a távbeszélő (telefon), mert csak 1876-ban találta azt fel az amerikai Bell. Az első távolsági telefont (Bruxelles és Anwers között) Risselberghe készítette. Az első „Telefon Hirmondó“ hazánkban létesült. A telefon nagy kereskedelmi jelentőségének kell betudni, hogy a földkerekségén máris 5·5 millió km. hosszú hálózat van elkészítve. Leghosszabb a telefonhálózat az Egyesült-Államokban 3·157·000 km., Németországban 633·000 km., Franciaországban 323·000 km., Angolországban 179·000 km., a kis Svájcban 132·000 km., Svédországban 110·000 km., Ausztriában 109·000 km., Magyarországon 74·000 km., Oroszországban 72·000 km., Japánban 71·000 km. Leghosszabb vonalak: New-York és Chicago között 1800 km., Budapest és Berlin között 1000 km., Budapest és Fiume között 600 km.

TARTALOM.

	Lap.
Bevezetés	3
Magyarország fekvése	3
" " függőleges tagoltsága	4
" " vízszintes tagoltsága	8
" " éghajlata	13
" " mezőgazdasága	14
" " állattenyésztése	16
" " bányászata	17
" " lakossága	19
" " ipara	20
" " kereskedelme	27
Budapest	33
Fiume	35
Ausztria fekvése	36
" függőleges tagoltsága	37
" vizei	38
" éghajlata	39
" mezőgazdasága	40
" állattenyésztése	41
" bányászata	41
" lakosai	43
" ipara	43
" kereskedelme	45
Wien	47
Triest	47
Bosznia és Hercegovina	48
Világkereskedelem	49
Legjelentékenyebb áruk	51
Tengeri útvonalok és hajósvállalatok	58
Szárazföldi útvonalak és vasutak	61
A posta	64
A táviró	65
A kábelek	66
A távbeszélő	67

Stampfel Károly kiadásában Pozsonyban

megjelent és tőle, valamint minden hazai könyvárustól megszerezhető:

Tudományos zseb-könyvtár.

Minden egyes füzet ára: 60 fillér. = 30 kr.

A „*Tudományos zseb-könyvtár*“ időhöz nem kötötten, 60 filléres kis füzetekben jelenik meg s a tudományok minden ágára kiterjeszkedik.

A „*Tudományos zseb-könyvtár*“ idővel mindazt felöleli, a mi az általános műveltség körébe tartozik. A csinos külsejű füzeteket, rendkívüli olcsóságukra való tekintettel, bárki könnyen megszerezheti, aki pedig a hasznos tudnivalók ismeretét a legkényelmesebb módon akarja elsajátítani, az föltétlenül vegye meg a „*Tudományos zseb-könyvtár*“t. A jó magyarsággal és eleven stilusban írt füzetek főbb vonásokban világos képet adnak az illető tudományról és megismertetik az olvasót mindazzal, amit az illető szakmából okvetlenül tudnia kell.

Eddigelé a következő füzetek jelentek meg:

1. Földrajzi és statisztikai tabellák. 2. kiad. Összeállította Hickmann A. és Péter J.
2. Számtani példatár. 2. kiad. Irta Dr. Lévay E.
3. Kis latin nyelvtan. 2. kiad. Irta Dr. Schmidt Márton.
4. Magyar irodalomtörténet. 2. kiad. Irta Gaal Mózes.
5. Görög nyelvtan. Irta Dr. Schmidt Márton.
6. Francia nyelvtan. Irta Dr. Pröhle Vilmos.
7. Angol nyelvtan. Irta Dr. Pröhle Vilmos.
8. Római jog. I. Institutiók. Irta Dr. Bozóky Alajos.
9. Római jog. II. Pandekták. Irta Dr. Bozóky Alajos.
10. Egyházjog. (Kathol.) Irta Dr. Bozóky Alajos.
11. Magyar nyelvtan. Irta Gaal Mózes.
12. Magyar stilisztika. Irta Gaal Mózes.

13. Magyar retorika. Irta Gaal Mózes.
14. A sík trigonometriája. Irta Dr. Lévay Ede.
15. Római régiségek. Irta Dr. Schmidt Márton.
16. Magyarország oknyomozó története. 2. kiad. Irta Cseh L.
17. Kereskedelem története. Irta Dr. Stirling Sándor.
- 18—20. Egyetemes irodalomtörténet. Irta Hamvas József.
21. Nemzetközi jog. Irta Dr. Gratz Gusztáv.
22. Magyar poétika. Irta Gaal Mózes.
23. Planimétria példatárral. Irta Dr. Lévay Ede.
24. A római nemz. irod. tört. Irta Márton Jenő.
25. Német nyelvtan. Irta Albrecht János.
26. Oszmán-török nyelvtan. Irta Dr. Pröhle Vilmos.
- 27—30. Árúisme-lexikon. Irta Dr. Koós Gábor.
- 31—34. Magyar magánjog. Irta Dr. Katona Mór.
35. Számтан. Irta Dr. Lévay Ede.
36. Logarithmustáblák. Összeállította Polikeit Károly.
- 37—38. Magyarország őskora. Irta Darnay Kálmán.
- 39—40. Magyar büntetőjog. Irta Dr. Atzél Béla.
- 41—42. Bünvádi perrendtartás. Irta Dr. Atzél Béla.
43. Kis növénygyűjtő. Összeállította Dr. Cserey Adolf.
44. Algebra. Irta Dr. Lévay Ede.
45. A magyar helyesírás törvényei. Irta Gaal Mózes.
46. Ábrázolástan. I. füzet. Irta Dr. Kolbaí Arnold.
47. Ábrázolástan. II. füzet. Rajzok az ábrázolástanhoz.
- 48—49. Növényhatározó. Irta Dr. Cserey Adolf.
50. Stereometria. Irta Dr. Lévay Ede.
51. Világtörténelem. I. rész. Irta Cseh Lajos.
- 52—53. Stilisme. Irta Boros Rudolf.
54. Levelező gyorsírás. Irta Bódogh János.
55. Magyar közigazgatási jog. Irta Dr. Falcsik Dezső.
56. Alkotmányi politika. Irta Dr. Gratz Gusztáv.
- 57, 57a. Magyar pénzügyi jog vázlata. Irta Dr. Bartha Béla.
58. Általános földrajz. Irta Hegedűs István.
59. Ethika. Irta Dr. Somló Bódog.
60. Ásványhatározó. Irta Dr. Cserey Adolf.
61. Zeneműszótár. Irta Goll János.

62. A görög irod. tört. Irta Márton Jenő.
- 63—64. A Zománcz. Irta Mihalik József.
65. Vita-gyorsírás. Irta Bódogh János.
66. A magyar váltójog. Irta Dr. Berényi Pál.
67. Világtörténelem. II. rész. Irta Cseh Lajos.
- 68—69. A rajzolás vezérfonala. Irta Boros Rudolf.
- 70—72. Mythologia. Irta Dr. Losonczy Lajos.
73. Általános zenetan. Irta Goll János.
74. Államszámviteltan. Irta Dr. Berényi Pál.
75. Jogbölcsélet. Irta Dr. Somló Bódog.
76. Rovargyűjtő. Irta Dr. Cserey Adolf.
77. Szervetlen kémia. Irta Schwicker Alfréd.
78. Mechanika. Irta Dr. Lévay Ede.
79. Szociológia. Irta Dr. Somló Bódog.
80. Logika. Irta Dr. Schmidt Márton.
81. Akustika. Optika. Hőtan. Irta Dr. Lévay Ede.
82. Áruüzleti szokások. Irta Matavovszky Béla.
83. A német irodalom rövid vázla. Irta Albrecht János.
84. Kereskedelmi jog. Irta Dr. Berényi Pál.
85. Elektromosság és mágnesség. Irta Dr. Lévay Ede.
86. Kosmografia. Irta Dr. Bozóky Endre.
- 87—89. Lepkehatározó. Irta Dr. Cserey Adolf.
- 90—91. A testgyakorlás alapelemei. Irta Dr. Ottó József.
92. Kis fizikai földrajz. Irta Dr. Bozóky Endre.
93. Szerves kémia. Irta Schwicker Alfréd.
94. Világtörténet. III. rész. Irta Cseh Lajos.
95. Analitikai síkmértan. Irta Dr. Lévay Ede.
- 96—98. Bogárhatózó. Irta Dr. Cserey Adolf.
99. Meteorologia. Irta Dr. Bozóky Endre.
100. A magyar művelődés tört. Irta Dr. Bartha József.
101. Astronomia. Irta Dr. Wonaszek A. Antal.
102. Bevezetés a jog- és államtudományokba. Irta Dr. Kun B.
103. Banktechnika. Irta Juhász K.
104. Kereskedelem-isme. Irta Dr. Berényi Pál.
105. Gyakorlati olasz nyelvtan. Irta Dr. Cs. Papp József.
106. Fotografálás. Irta Sajóhelyi Béla.

107. **Dramaturgia.** Irta Rakodczay Pál.
108. **Anthropologia** (Embertan). Összeállította Lósy József.
109. **Lélektan.** Irta Dr. Schmidt Márton.
110. **Physikai zsebkönyv.** Irta Dr. Bozóky Endre.
111. **Német helyesírás.** Irta Albrecht János.
112. **Mathematikai szünórák.** 1. füzet. Irta Mikola Sándor.
113. **Aesthetika.** Irta Dr. Bartha József.
114. **Mathematikai szünórák.** 2. füzet. Irta Mikola Sándor.
115. **Algebrai példatár.** 2. kiad. Irta Dr. Lévy Ede.
116. **Görög régiségek.** Irta Dr. Schmidt Márton.
- 117—118. **Az állatok fejlődése.** I. rész. Irta id. Dr. Perényi J.
- 119—120. **Magyar protestáns egyházjog.** Irta Hörk József.
- 121—123. **Gombaisme.** Irta Dr. Cserey Adolf.
124. **Az állatok fejlődése.** II. rész. Irta id. Dr. Perényi J.
125. **Építési enciklopedia.** I. füz. Irta Lechner J.
126. **Az állatok fejlődése.** III. rész. Irta id. Dr. Perényi J.
127. **Építési enciklopedia.** II. füz. Irta Lechner J.
128. **Kis ásványtan.** Irta Dr. Cserey Adolf.
129. **Építési enciklopedia.** III. füz. Irta Lechner J.
130. **Építési enciklopedia.** IV. füz. Irta Lechner J.
- 131—132. **A növények természetrajza.** Irta Dr. Cserey Adolf.
133. **Magyar közjog.** Irta Dr. Balogh Arthur.
- 134—135. **Az állatok természetrajza.** Irta Dr. Cserey Adolf.
136. **Magyar bányajog.** Irta Dr. Katona Mór.
137. **Kereskedelmi földrajz.** Irta Pataki Simon.
138. **Alkotmánytan.** Irta Dr. Balogh Arthur.
139. **Latin stilisztika.** Irta Dr. Cserép József.

A „Tudományos zsebkönyvtár“-ban legközelebb, de időhöz nem kötötten, a következőkötetek megjelenése van tervbe véve:

Egészségtan	Logtörténet	Oktatási módszertan
Fogalmazványok	Képzőművel. tört.	Orosz nyelvtan
Földrajz (politikai)	Keresk. számtan	Ötvösség
Földtan	Könyvviteltan	Paedagógia
Galvanoplastika	Művészet története	Pénzügytan
Galvanostegia	Nemzetgazdaságtan	Polg. perrendtartás
Geológia	Népisme	Statisztika

 Minden egyes füzet 60 fillér.

